

Terug van weggeweest-2

Nieuwe natuur in Zeeland

Provincie Zeeland

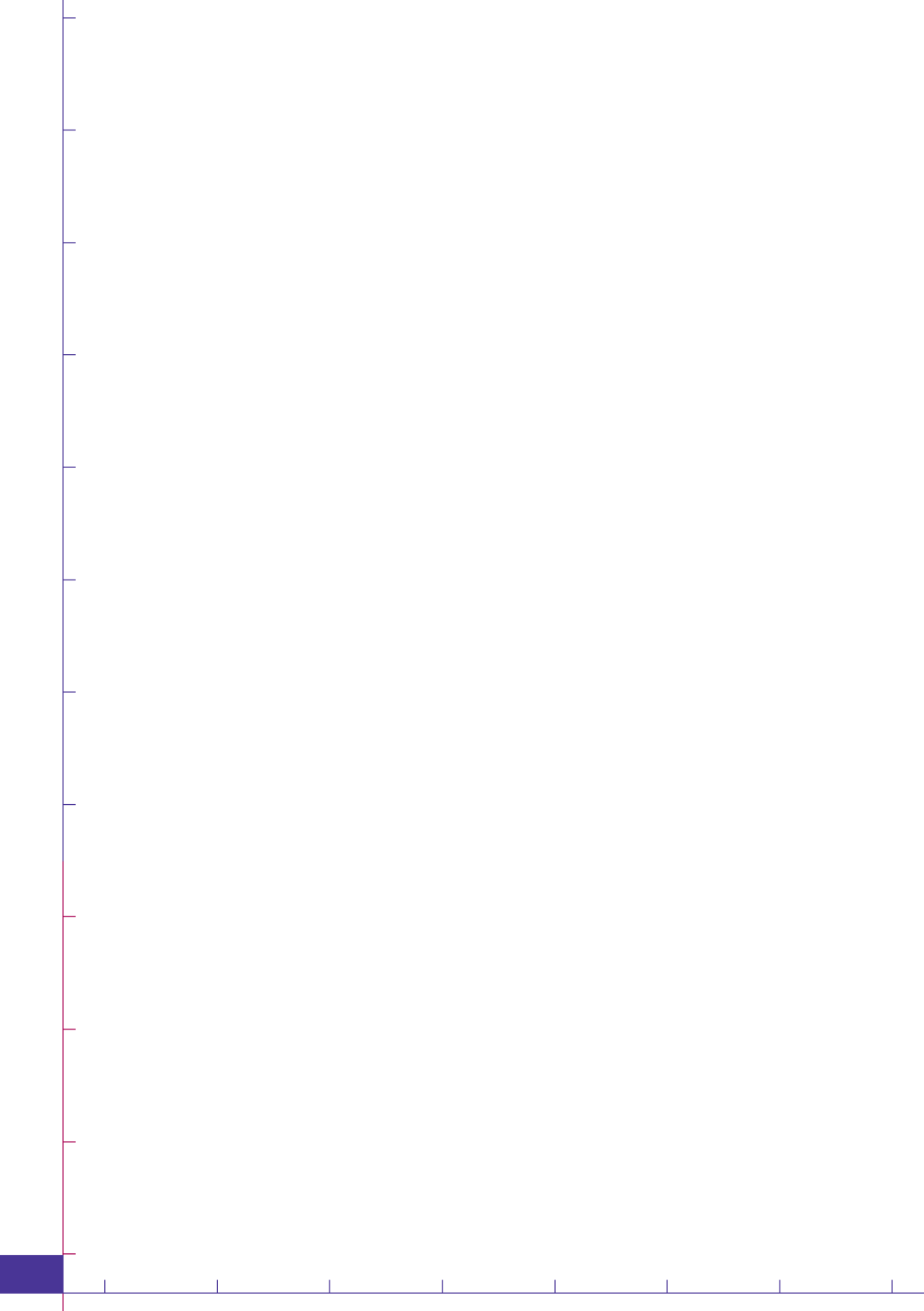
herziene uitgave

A close-up photograph of bright yellow flowers, likely Forsythia, with green foliage in the background. The image is partially obscured by a dark blue banner at the top.

Terug van weggeweest-2

Nieuwe natuur in Zeeland

Voorwoord

Terug van weggeweest-2

Geachte lezer,

Voor u ligt de herziene uitgave van *Terug van weggeweest*, een boekje over nieuwe natuur in Zeeland. Het is een heugelijk feit, dat de vorige brochure uit 2004 inmiddels verouderd is. Dit betekent immers, dat er sindsdien veel gebeurd is en dat het Zeeuwse natuurbeleid in het veld zichtbaar wordt.

Het realiseren van nieuwe natuur via natuurontwikkeling is inmiddels een bekend verschijnsel in onze provincie.

Overal in Zeeland worden bestaande natuurgebieden uitgebreid en verbeterd. Daarbij gaat het om de typische Zeeuwse natuur op de grens van zee en land, zoet en zout en zand en klei: in de binnenduinrand (duinzoom Schouwen, de Manteling Walcheren), langs de deltatwateren (o.a. het Plan Tureluur langs de Zuidkusten van Schouwen en Tholen), in de poelgebieden (Yerseke Moer, St. Laurens Weihoek) en langs de vele kreekresten (o.a. Zwaakse Weel, Braakman).

Gedeputeerde Hamelink

Al deze afzonderlijke natuurprojecten zorgen er met elkaar voor, dat er in Zeeland gestaag een robuuste ecologische hoofdstructuur (EHS) ontstaat, waarin de Zeeuwse natuur ook in de toekomst voldoende ruimte heeft.

Het realiseren van nieuwe natuur is één van de vier pijlers van het Zeeuwse natuurbeleid naast bescherming, beheer en verbreding. Alle Zeeuwse natuurgebieden zijn inmiddels wettelijk beschermd, o.a. als onderdeel van Natura-2000. Het beheer is in goede handen bij de natuurbeheerders en enthousiaste particulieren, waaronder veel boeren. De realisatie van nieuwe natuur loopt volop en er wordt in Zeeland gestreefd naar een versnelde aanleg van de EHS in 2013.

Rest de verbreding van het natuurbeleid, waarbij naast de zorg voor plant en dier extra aandacht besteed wordt aan natuurbeleving en natuurrecreatie. Vergroting van de toegankelijkheid van natuurgebieden staat hierbij voorop,

uiteraard rekening houdend met kwetsbare natuurwaarden.

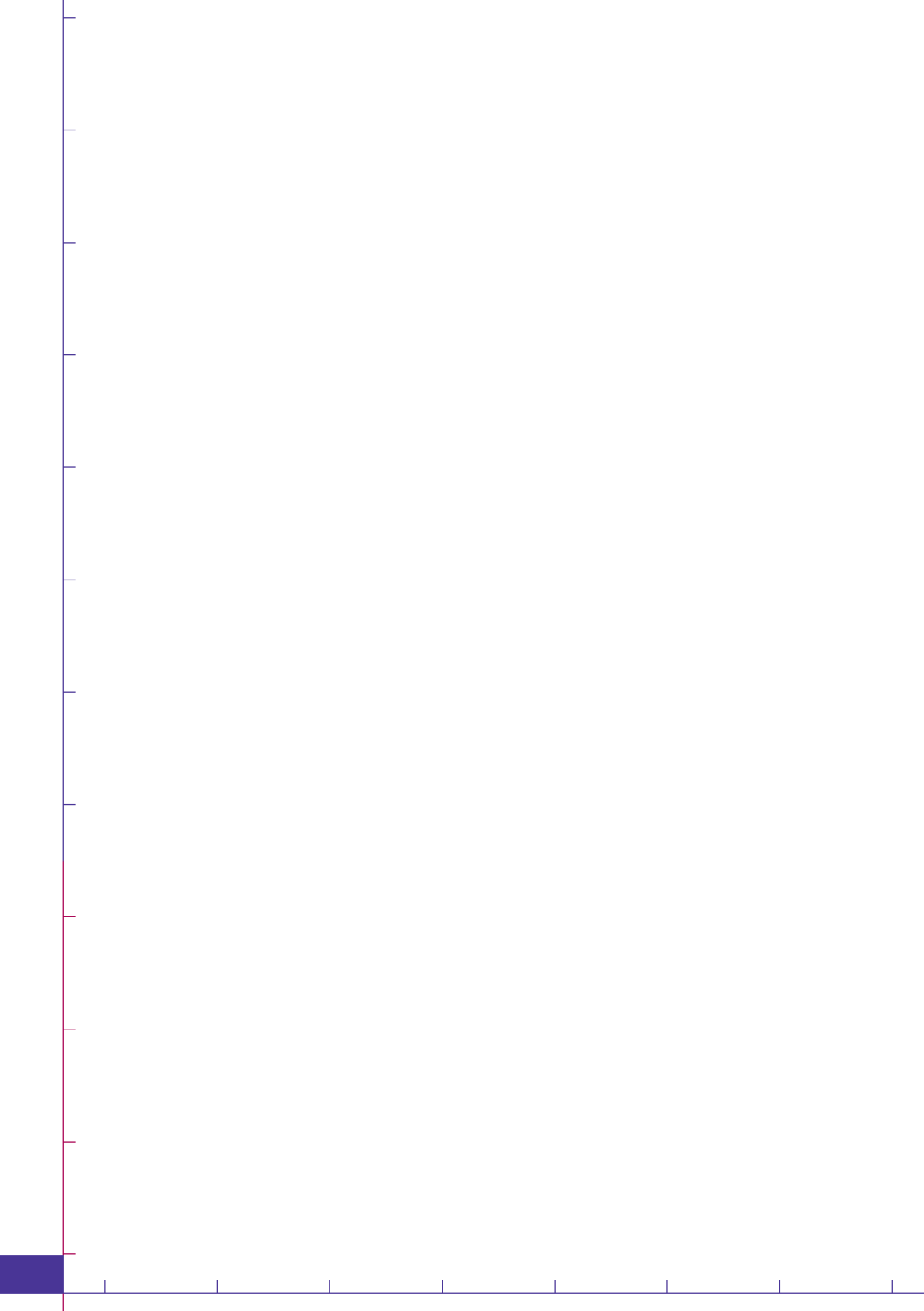
Binnen een dergelijke brede aanpak draagt nieuwe natuur direct bij aan het nog mooier en aantrekkelijker maken van Zeeland voor bewoners en toeristen. In deze brochure kunt u lezen, dat er daadwerkelijk resultaten geboekt worden. Dit is stimulerend voor de natuurontwikkeling die nog in het verschiet ligt en het biedt zicht op een volwaardige afronding van de EHS in Zeeland, een provincie rijk aan natuur en landschap, waar het goed toeven is.

F.K. Hamelink, Gedeputeerde
Natuur en Landschap

Inhoudsopgave

Terug van weggeweest-2

Voorwoord	3
Inleiding	7
Nieuwe natuur in Zeeland	9
Beleidskader nieuwe natuur	9
Nieuwe natuur	11
Verwerving	12
Inrichting	12
Beheer	16
Stand van zaken	17
Natuurgebieden in ontwikkeling	21
De Zuidkust van Schouwen	21
De Zuidkust van Tholen	25
Duinzoom Walcheren	27
St. Laurens Weihoek	31
Verdronken en Herdijkte Zwarte Polder	34
Passageule	36
Braakmanpolder-Noord	39
Westdorpe-Noord	42
Eiland van de Meijer	43
Gat van Pinte	46
Zwaakse Weel	47
Verklarende woordenlijst	51
Geraadpleegde literatuur	54
Rapporten van de Provincie Zeeland	55
Adreslijst organisaties	56
Colofon	57

Inleiding

Terug van weggeweest-2

Het Zeeuwse landschap is na de Tweede Wereldoorlog ingrijpend veranderd. De afsluiting van de zeearmen, de ontsluiting van de eilanden via de deltidammen, grootschalige ruilverkavelingen, egalisatie van landbouwgronden, verlaging van het grond- en oppervlaktewaterpeil, de aanleg van nieuwe wegen en industrieterreinen en de steeds verder uitdijende dorpen en steden gaven Zeeland een heel ander aanzien. Hoewel dit alles in belangrijke mate heeft bijgedragen aan de wederopbouw van de provincie, ging met deze modernisering een groot deel van de oor-

spronkelijke Zeeuwse natuurwaarden verloren.

Natuur werd grotendeels teruggedrongen tot de natuurgebieden; de duinen, inlagen en karrenvelden, natte graslanden en bosgebieden, gebieden waar verder niet zoveel mee te beginnen was. De natuurgebieden die zijn overgebleven, kampen met problemen als verdroging, verzuring, vermesting, verontreiniging en versnippering. Dieren en planten verdwenen met het teloorgaan van hun leefgebieden. Soorten die voor de oorlog nog algemeen in de provincie voorkwamen, zoals de otter, de grauwe

Grootschalige landbouw bij Schoondijke

klauwier, de bruinvis en de harlekijn (een zeldzame plant) zijn hier uitgestorven of tot een zeldzame verschijning verworden.

Met de achteruitgang van de natuur echter groeide maatschappelijk het besef dat de nieuw verworven welvaart een keerzijde heeft. Dat welvaart en welzijn niet altijd samengaan en dat de natuur in al haar facetten in belangrijke mate bijdraagt aan het welzijn van de mens. En dat er dringend ingegrepen moest worden om te voorkomen dat nog meer landschappelijk schoon, planten en dieren voorgoed zouden verdwijnen uit onze streken, of onherstelbaar beschadigd zouden raken.

Dit besef leidde door de jaren heen tot het huidige ambitieuze natuurbeleid, landelijk en provinciaal, dat er enerzijds op gericht is om de nog bestaande natuur te behouden en te optimaliseren en anderzijds op het versterken van de natuur door de ontwikkeling van nieuwe natuurwaarden. Over dit laatste, nieuwe natuur in Zeeland, gaat deze brochure. Over de plannen van de provincie Zeeland om de Zeeuwse natuur de kans te geven zich duurzaam te herstellen op een groot aantal plaatsen die in vroeger tijden aan de natuur onttrokken zijn, of

in natuurgebieden die door de voortschrijdende modernisering hun natuurwaarden grotendeels zijn kwijtgeraakt. Een natuur terug van weggeweest.

Deze brochure *Terug van weggeweest-2* bestaat uit twee delen. In het eerste deel komen onder meer het achterliggende beleid aan de orde, waar natuurontwikkeling plaatsvindt, wie erbij betrokken zijn en hoe nieuwe natuur tot stand komt. In het tweede gedeelte illustreren diverse voorbeelden uit de praktijk de theorie: van nieuwe natuur op Schouwen-Duiveland tot de plannen in Zeeuws-Vlaanderen, van brak kleimoeras, bloemrijke graslanden tot hoger gelegen bosgebieden.

Nieuwe natuur in Zeeland

Terug van weggeweest-2

Beleidskader nieuwe natuur

Het realiseren van nieuwe natuur is één van de beleidsinstrumenten binnen het landelijke en provinciale natuurbeleid, naast wettelijke bescherming en natuurbeheer. Het beleidskader voor nieuwe natuur in Zeeland is vastgelegd in de volgende beleidsstukken: het Natuurbeleidsplan (1990), de Zeeuwse uitwerking van het Natuurbeleidsplan (1991), de Provinciale Inventarisatie Natuurdoelen voor de Zeeuwse EHS (2000) en het Natuurgebiedsplan Zeeland (2005).

Het landelijke natuurbeleid is vastge-

legd in het *Natuurbeleidsplan*, dat in 1990 in werking is getreden. De kern van dit beleidsplan is de realisatie van de ecologische hoofdstructuur (EHS), oftewel een groen/blauw netwerk van natuurgebieden en verbindingzones van oost naar west en van noord naar zuid. Hiervoor heeft de rijksoverheid tot 2018 zo'n vijf miljard Euro begroot. Het doel van de EHS is het behouden én het versterken van de Nederlandse natuur door het tegengaan van versnippering. Door het creëren van grotere natuurgebieden en verbindingzones tussen deze gebieden krijgen landschappen en

Zeeaster, een soort van brakke milieus

bedreigde dieren en planten een betere kans zich duurzaam in stand te houden. De aanleg van de EHS houdt in dat er landelijk 150.000 hectare aan nieuwe natuur bijkomt, in aanvulling op de reeds bestaande, traditionele natuurgebieden en de zogenaamde beheersgebieden, waar natuur en landbouw samengaan. Het *Natuurbeleidsplan* geeft globaal aan waar deze nieuwe natuur moet komen. De precieze invulling van de quota (het aantal hectares nieuwe natuur per provincie) laat de rijksoverheid over aan de provinciale overheden. Voor Zeeland komt dit neer op 5500 hectare.

De provincie Zeeland heeft het beleid van de rijksoverheid in 1991 vertaald naar de Zeeuwse situatie in de nota *Zeeuwse uitwerking van het Natuurbeleidsplan* en de bijbehorende begrenzingsplannen. In deze nota schetst de

provincie het totaalbeeld van de Zeeuwse EHS, inclusief de begrenzing, en de wijze waarop zij daar – in samenwerking met natuurorganisaties en particulieren – invulling aan wil geven. De concrete natuurdoelen (te realiseren natuurwaarden) zijn vervolgens beschreven in de Provinciale Inventarisatie *Natuurdoelen voor de Zeeuwse EHS*, gebaseerd op de landelijke lijst van natuurdoelen. In 2001 zijn de begrenzing, de natuurdoelen en de wijze van beheer formeel vastgelegd in het *Natuurgebiedsplan Zeeland*. Dit plan is in 2005 geactualiseerd en geeft gedetailleerd weer waar nieuwe natuur voorzien is, wat per gebied de natuurdoelen zijn, de werkwijze waarop de nieuwe natuur tot stand moet komen en wie bij de realisatie betrokken zijn. Het *Natuurgebiedsplan Zeeland* dient daarmee onder meer als formeel beleidskader voor het verstrekken van subsidies voor

Natuurcompensatie

Soms is het onvermijdelijk dat natuur plaats moet maken voor andere doeleinden: de versterking van de zeewering, de aanleg van een weg of industrieterrein of het verdiepen van de Westerschelde. Het is bij wet geregeld dat deze ingrepen niet ten koste mogen gaan van het totale oppervlakte aan natuurgebied. Gaat er op de ene plek natuur verloren, dan moet dat elders gecompenseerd worden. Het principe: voor wat hoort wat. Vaak worden daarbij bestaande natuurgebieden uitgebreid om tot grotere eenheden te komen en versnippering tegen te gaan. Dit betekent echter niet dat natuurgebieden vogelvrij zijn: voordat de bestemming van een gebied mag veranderen, moeten er aantoonbare en zwaarwegende maatschappelijke argumenten zijn. In Zeeland vindt de meeste natuurcompensatie plaats als gevolg van de tweede verdieping van de Westerschelde: wat buitendijks verloren gaat, wordt binnendijks én buitendijks gecompenseerd.

inrichting en beheer van de gebieden (de Provinciale Subsidieregeling Natuurbeheer en de Provinciale Sub-sidie-regeling Agrarisch Natuurbeheer) aan organisaties en particulieren die de uitvoering van het beleid ter hand nemen.

Nieuwe natuur

Het doel van het Zeeuwse natuurbeleid is de diversiteit aan wilde planten en dieren, de verscheidenheid aan natuurgebieden en landschappen en het natuurschoon in Zeeland veilig te stellen. De opzet daarbij is de biodiversiteit te behouden op een zo natuurlijk mogelijke wijze. Behoud van biodiversiteit betekent dat natuurlijke levensgemeenschappen, zoals getijdengebieden, duinen, moerassen, graslanden en bossen en de daarbij behorende flora en fauna

kunnen blijven voortbestaan. Natuurlijkheid houdt in een zo groot mogelijke invloed van natuurlijke processen, zoals overstroming, verstuiving, erosie en begrazing en zo min mogelijk ingrijpen door de mens. Het karakteristieke Zeeuwse landschap met zijn oudlandgebieden, kreken, karrenvelden en inlagen, duinen en Deltawateren wordt hiermee versterkt.

Dit beleidsdoel is bepalend voor de nieuwe natuur in Zeeland. Behoud van biodiversiteit en natuurlijkheid zijn leidende criteria bij de begrenzing van de Zeeuwse EHS, de inrichting van de gebieden en het beheer. Het natuurbeleid richt zich daarmee voornamelijk op de voor Zeeland kenmerkende natte natuur met geleidelijke overgangen van

De Yerseke Moer, een karakteristiek Zeeuws landschap

land en water, zoet en zout, kalkarm en kalkrijk en zand en klei. Gekeken wordt welke natuurwaarden hier eeuwenlang – voor onze moderne tijd – voorkwamen om deze weer, waar mogelijk, in alle luister te herstellen. De verdwenen natuur wordt als het ware weer de kans geboden uit de grond en het water naar boven te komen. De ontwikkeling van nieuwe natuur, in ruime zin, verloopt in grote lijnen in drie stappen: verwerving, inrichting en beheer.

Verwerving

Na de globale begrenzing van de Zeeuwse EHS in de *Zeeuwse uitwerking van het Natuurbeleidsplan* is een groot aantal hectares aangekocht en verworven voor nieuwe natuur. Het gaat daarbij om landbouwgronden die na aankoop en inrichting de bestemming natuur krijgen. Dit gebeurt op vrijwillige basis. De Dienst Landelijk Gebied doet grondeigenaren een verzoek hun gronden te verkopen of uit te ruilen tegen landbouwgronden buiten de begrenzing van de Zeeuwse EHS. Wanneer de grondeigenaar dit weigert, blijft de bestemming landbouw geldig, met alle ontwikkelingsmogelijkheden die daarbij horen. Er is geen ‘planologische schaduwwerking’. Wel is ervoor gezorgd dat de gronden binnen de EHS geen andere bestemming kunnen krijgen dan landbouw of natuur, om te voorkomen dat deze gebieden voorgoed voor natuurontwikkeling verloren gaan (‘globaal waarborgingsbeleid’). Naast verwerving voor natuurorganisaties bestaat de mogelijkheid van particulier natuurbeheer.

Hierbij richten particulieren zelf op eigen grond de nieuwe natuurgebieden in, waarbij de overheid de waardevermindering van hun grond vergoedt.

Bij de begrenzing van de EHS heeft de provincie verschillende uitgangspunten gehanteerd. De nieuwe natuurgebieden moeten onder meer kansrijk zijn voor het ontwikkelen van duurzame ecosystemen van (inter)nationaal belang en logische topografische grenzen hebben. Dit laatste om natuur- en landbouwgebieden waar mogelijk te kunnen scheiden. Ze moeten zo groot mogelijk van omvang zijn en een eigen waterhuishouding kunnen voeren, gericht op de natuurfunctie. Er moeten goede verbindingzones tussen de gebieden onderling mogelijk zijn met het oog op het behoud en de ontwikkeling van soorten die in hun voortbestaan bedreigd worden. Uitgangspunten die maken dat de nieuwe natuurgebieden stuk voor stuk bijdragen aan het doel van het landelijke en Zeeuwse natuurbeleid.

Inrichting

Na het verwerven van de gronden voor nieuwe natuur, volgt de inrichting. Dit gebeurt echter pas wanneer de verworven gronden een aaneengesloten gebied vormen en inrichting ecologisch gezien efficiënt is. Een voorwaarde daarbij is dat er geen overlast optreedt voor het nog niet verworven deel, bijvoorbeeld verdroging of vernatting van landbouwpercelen. Verder wordt rekening gehouden met eventuele archeologische waarden van een gebied. Voordat een terrein op de schop gaat en de bodem

Inrichtingswerkzaamheden

wordt verstoord, vindt er een archeologische inventarisatie plaats. Het aanwezige bodemarchief wordt bewaard. Via het provinciale gebiedenbeleid wordt de inrichting zoveel mogelijk afgestemd op andere plannen in het gebied. Dit om kansen voor de natuur optimaal te kunnen benutten.

Om te bepalen hoe het gebied er uiteindelijk uit moet gaan zien, stelt de Provinciale Werkgroep Natuurontwikkeling een natuurplan op. In dit plan wordt een streefbeeld geschetst voor het gebied, gebaseerd op de kansrijkdom van de natuur ter plekke en diverse omgevingsfactoren. Gekeken wordt naar de ontstaansgeschiedenis van het gebied, de cultuurhistorie (bijvoorbeeld in het geval van de karrenvelden bij Zierikzee), welke flora en fauna er voor-

komen en welke planten en dieren er in vroeger tijden voorkwamen. Onderzocht wordt welke eisen de beoogde natuurwaarden stellen aan het gebied, hoe de gesteldheid van de bodem is, hoe de kwaliteit en de kwantiteit (peilhoogten) zijn van het grond- en oppervlaktewater en wat de mogelijkheden zijn om de peilhoogten aan te passen. Deze natuurplannen zijn daarmee een nadere uitwerking van de natuurdoelen zoals die per gebied beschreven staan in het *Natuurgebiedsplan Zeeland*, een blauwdruk voor het te verwachten eindresultaat. De Provinciale Werkgroep Natuurontwikkeling bestaat uit vertegenwoordigers van de natuurbeherende organisaties, de Dienst Landelijk Gebied (DLG), de Zeeuwse waterschappen en de Provincie Zeeland. Alle plannen worden vastgesteld door Gedeputeerde

Staten. Aan de hand van het natuurplan volgt de technische inrichting, meestal door de Dienst Landelijk Gebied, soms door de natuurorganisaties of door particulieren. Het gaat dan onder meer om werkzaamheden als het aanbrengen van meer reliëf, het dempen of aanbrengen van greppels, watergangen en afwateringsloten, het aanleggen van drinkpoelen of natuurvriendelijke oevers, het afgraven van de voedselrijke bovenlaag en aanplant van bomen en struiken. In overleg met de waterschappen worden waar mogelijk de peilhoogten aangepast, maximaal afgestemd op de behoeften van de natuur. Welke ingrepen er precies in een gebied plaatsvinden, hangt af van het landschapstype (poelgebied, inlaag, karrenveld, bos of duingebied) en de toestand waarin het

natuurgebied verkeert. De bedoeling van de inrichtingsmaatregelen is daarbij steeds om de 'oorspronkelijke' natuurlijke processen in het gebied te herstellen, opnieuw in gang te zetten. Met andere woorden: het landschap zo inrichten dat de natuur zichzelf duurzaam kan ontwikkelen en in stand houden. Met zo min mogelijk bemoeienis van de mens, hooguit wat bijsturing. Dit alles onder het motto: 'Natuur-beheer: veel natuur en weinig beheer'.

De meeste natuurgebieden in Zeeland zijn toegankelijk voor het publiek en hebben ook voor recreatie een belangrijke functie. Bij de inrichting van de nieuwe natuur wordt daar uitdrukkelijk rekening mee gehouden. Er worden fiets- en wandelpaden aangelegd en het

Natuurgerichte recreatie

publiek wordt geïnformeerd over de aanwezige natuurwaarden. Sommige natuurgebieden zijn echter zo kwetsbaar dat het betreden ervan zou leiden tot grote schade aan flora en fauna. Zeldzame planten zouden het risico lopen te worden vertrapt, broedvogels het risico te worden verstoord. Om die reden zijn de

betreffende gebieden niet vrij toegankelijk. Vaak is het wel mogelijk deze gebieden te bezoeken onder begeleiding van een gids of ze te bezichtigen vanaf een aangrenzende dijk of weg. In sommige gebieden zijn speciaal hiervoor vogelobservatiepunten geplaatst in de vorm van een hut of muur.

Waterhuishouding

Veel waterpeilen zijn de laatste decennia verlaagd met het oog op de landbouw, bebouwing en infrastructuur. Natte tot drassige gronden werden 'drooggelegd' en daarmee geschikt voor onder meer het verbouwen van cultuurgewassen, het hele jaar door. Een bijkomend probleem voor de landbouw was de zoute kwel. In Zeeland liggen vlak achter de dijken veel landbouwgronden beneden zeeniveau, soms tot twee meter lager. Zoute kwel kan zo gemakkelijk tot in het wortelniveau van de gewassen komen. De percelen zijn dan door verzilting slecht bruikbaar voor de gangbare akkerbouwteelten. Op enkele plaatsen is zelfs gebruik als weide niet goed mogelijk. Met lage oppervlaktewaterpeilen en intensieve drainage wordt kwel in het maaiveld zoveel mogelijk voorkomen. Door het systeem van bemalen en draineren, grote afvoer in de winter en conserveren van water in de zomer, heeft het oppervlaktewaterpeil in de landbouw een onnatuurlijke wisseling: laag in de winter en hoog in de zomer. Voor de typisch Zeeuwse natuur, die vanouds op natte en zilte plekken voorkomt, had dit alles vergaande gevolgen. De op de landbouw en bebouwing afgestemde waterhuishouding heeft op grote schaal geleid tot verdroging in natuurgebieden en tot het verdwijnen van specifieke, zouttolerante wilde planten. Een belangrijk onderdeel van veel natuurplannen is het tegengaan van deze verdroging. Door natuurgebieden een eigen waterbeheer te geven, kunnen de oppervlaktewaterpeilen weer naar een natuurlijke wisseling worden teruggebracht en komt zoute kwel weer in het maaiveld in de laag gelegen natuurgebieden. Door de drainage en handhaving van het landbouwpeil op de grens van natuurgebieden, ontstaat op de aangrenzende landbouwpercelen geen overlast. Een lage kade rondom het natuurgebied en het eigen stuwpeil maakt het mogelijk, dat in perioden van veel neerslag het water in de natuur wordt vastgehouden. Op deze manier kunnen de gemalen volledig voor de landbouw worden ingezet. Het risico op overstroming van de landbouwgebieden wordt daarmee verminderd.

Regelen van de waterhuishouding met een stuw

Beheer

Wanneer de inrichtingswerkzaamheden in een gebied zijn voltooid, draagt de Dienst Landelijk Gebied de aangekochte grond over aan de natuurbeheerder. In Zeeland zijn dat Stichting Het Zeeuwse Landschap, Natuurmonumenten of Staatsbosbeheer. Het gaat daarbij veelal om grotere, complexe gebieden met een eigen waterbeheer, gebieden waar het accent ligt op natuurlijke processen. In een aantal gevallen leent de natuur zich voor particulier natuurbeheer. Dit betreft met name natuurwaarden die verbonden zijn met cultuurlandschap, zoals droge gras- en hooilanden, weidevogelgebieden en landgoederen. Het natuurbeheer verschilt van gebied tot gebied, afhankelijk

van de beoogde natuurdoelen en de beginsituatie. Daarbij valt te denken aan het maaien en hooien van graslanden, het nauwkeurig volgen van de ontwikkeling van flora en fauna, het in de gaten houden van de waterkwaliteit en de waterkwantiteit, begrazing door runderen of schapen, plaggen, enzovoort. Welke maatregel bij welk natuurdoel toegepast moet worden, staat beschreven in een zogenoemd beheerspakket (*Natuurgebiedsplan Zeeland*). Voor het uitvoeren van deze beheersmaatregelen kunnen organisaties en particulieren subsidie aanvragen (op basis van de Provinciale Subsidierегeling Natuurbeheer en de Provinciale Subsidierегeling Agrarisch Natuurbeheer). Wanneer het gaat om nieuwe natuur, is

Begrazingsbeheer door runderen

het beheer bij aanvang het meest intensief. Gestreefd wordt, met name bij de grotere natuurgebieden, om de natuur op termijn zelf het werk te laten doen. Hoe lang deze termijn duurt, is wederom afhankelijk van het natuurgebied: het landschapstype, de natuurdoelen en de toestand waarin het verkeert.

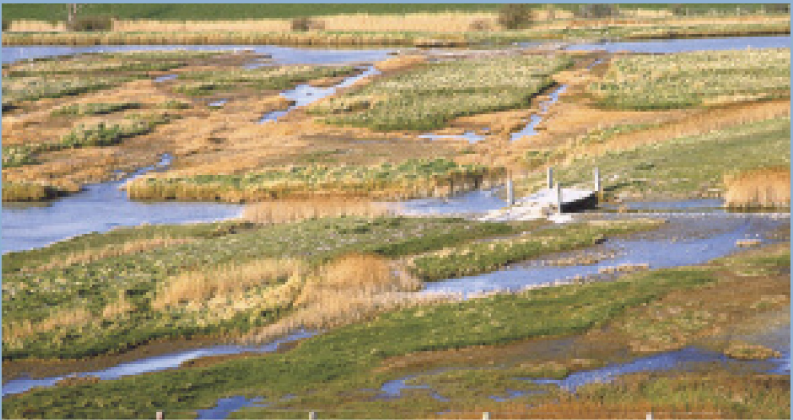
Zowel bij de inrichting als het beheer van (nieuwe) natuurgebieden wordt rekening gehouden met eventuele overlast voor aangrenzende landbouwpercelen. Het gaat daarbij voornamelijk om overwaaiende onkruiden, dieren die vanuit het natuurgebied hun voedsel komen zoeken op de akkers en wateroverlast door de hogere peilen. De beheerder probeert deze overlast zoveel mogelijk te beperken. Dit gebeurt onder meer door extra te maaien langs landbouwpercelen en de waterhuishoudingen te scheiden.

Stand van zaken

De aanleg van de Zeeuwse EHS is in volle gang en wordt stukje bij beetje zichtbaar in het landschap. Na een snelle begrenzing van de Zeeuwse EHS is er sinds 1991 op grote schaal grond aangekocht. Overal in Zeeland gaan gebieden op de schop of hebben inmiddels een ingrijpende renovatie ondergaan. Dit alles met het doel te komen tot behoud en versterking van de Zeeuwse natuur, als deel van een groter geheel: de Nederlandse ecologische hoofdstructuur. In het volgende hoofdstuk komen een aantal van deze markante Zeeuwse gebieden aan bod, van noord naar zuid, en van oost naar west; van inlagen en karrevelden tot poelgronden en bosgebieden. Gebieden die typerend zijn voor nieuwe natuur in Zeeland. Bij natuurontwikkeling zijn een groot aantal partijen betrokken: overheden,

Typisch Zeeuwse natuur

Iedere streek in Nederland, Europa en daarbuiten heeft zijn eigen unieke, karakteristieke natuurwaarden. Dit hangt onder meer samen met de ontstaansgeschiedenis van de streek, de bodemgesteldheid en de klimatologische omstandigheden. Samen vormen deze natuurwaarden één biodiversiteit geheel, nationaal en internationaal. Natuurontwikkeling is er op gericht om deze biodiversiteit aan landschappen, dieren en planten in stand te houden op een natuurlijke manier. Het gaat dan om het herstellen van natuurlijke processen waar deze verstoord zijn, zodat de streekeigen natuur weer tot zijn recht kan komen. Voor Zeeland betekent dit, dat met het natuurbeleid ingezet wordt op het behouden en versterken van de typisch Zeeuwse natuur. Daarbij valt te denken aan de Deltawateren, duinen, slikken en schorren, inlagen, karrenvelden, poelgronden en bos, met alle dieren en planten die zich in het Zeeuwse landschap thuis voelen.

Karrenvelden, typisch Zeeuwse natuur

De ontstaansgeschiedenis van Zeeland is uitgebreid beschreven in diverse uitgaven, iets wat te ver voert voor deze brochure. In het kort komt het er op neer dat de vroegere bewoners van het gebied in de loop der eeuwen steeds meer land veroverd hebben op de zee. Schorren en slikken werden ingepolderd, het nieuwe land werd door dijken beschermd tegen de zee. In die beginperiode gebruikten de bewoners het land hoofdzakelijk om er schapen te laten grazen. Afwatering door bemaling bestond nog niet of stond nog in de kinderschoenen. Daardoor waren de gronden over het

algemeen te nat en te zilt om er gewassen op te verbouwen. De voormalige schorren en slikken (het tegenwoordige oudland of poelgronden) vertoonden door de samenstelling van de bodem – zand, klei, zavel en veen – een natuurlijk reliëf. De zware kleigrond klomk sneller in dan de lichtere zand- en zavelgronden. Zandbeddingen van krekken werden in het nieuwe landschap kreekkruggen. De mens beïnvloedde het landschap verder door het veen in de bodem af te graven voor de zoutwinning (moertering). De zware klei werd gebruikt voor het ophogen van dijken. Achter de dijken werd dit afgegraven en op karren geschept, waardoor de zogenoemde karrenvelden zijn ontstaan. Vaak werd er vlak achter de zeedijk een tweede dijk aangelegd, een ‘slaper’, als extra buffer tegen de zee. Tussen deze twee dijken ontstond er zo een inlaag. Op de hogere delen in het landschap groeven de bewoners drinkputten voor hun schapen, met een bodem van klei om het zoete regenwater in vast te houden. Deze delen waren het hele jaar door droog en stonden niet onder invloed van zoute kwel. Op deze plekken sloegen ook struiken op, zoals meidoorn, sleedoorn en braam en hier en daar ontstond natuurlijk bos. Op de kreekkruggen werden boerderijen en huizen gebouwd en de eerste, kronkelige wegen aangelegd. Op de lagere delen, delen die in de winter vaak maanden onder water stonden, groeiden planten als zee kraal en zeeaster. Langs de kustlijn vormden zich door verstuiving duinen, groot en klein, die naar het binnenland toe geleidelijk overgingen in het polderlandschap.

Eeuwenlang, tot ver in de vorige eeuw, kende deze streek veel en gevarieerd landschappelijk schoon, met talrijke bijzondere planten en dieren die hier hun leefgebied vonden. Een landschap getekend door geleidelijke overgangen van nat en droog, zoet en zout, kalkarm en kalkrijk. Overgangen van duin naar bos of polder, van natte, drassige graslanden (de zogenoemde ‘wetlands’), via bloemrijke drogere graslanden naar struweel en bos. Natuur die van oorsprong gekenmerkt wordt door veel dynamiek: door stukken land die tijdelijk onder water verdwijnen en weer droogvallen en planten en dieren die daarop ingesteld zijn. Dit ‘oorspronkelijke’, typische Zeeuwse landschap dient als een streefbeeld voor het huidige natuurbeleid in Zeeland. Waar het nog kan, moeten de poelgebieden, de duinen, karrenvelden, inlagen en bosgebieden hersteld en behouden worden. In de loop der tijd verstoorde natuurlijke processen moeten weer een kans krijgen vorm te geven aan het landschap. Door de dynamiek – en veerkracht – van de Zeeuwse natuur kunnen via natuurontwikkeling relatief snel zichtbare resultaten geboekt worden.

Kolonie grote sterns

natuurorganisaties en particuliere grondbezitters. De provincie wil echter ook de Zeeuwse bevolking betrekken bij de natuur in de eigen omgeving. Bij het opstellen van de plannen wordt in overleg met natuurorganisaties en omwonenden bezien op welke wijze de mens in de toekomst van de nieuwe natuur kan genieten (recreatief medegebruik). De inrichting van de gebieden zelf wordt grotendeels bepaald door de aanwezige natuurwaarden, of de natuurwaarden die er van oorsprong waren, en hangt nauw samen met vaste uitgangspunten zoals de kwaliteit en kwantiteit van het grond- en oppervlaktewater in het gebied, de bodemgesteldheid en hoogteligging. Een breed draagvlak voor de natuur en betrokken-

heid van velen is van groot belang voor de totstandkoming van de EHS. De inwoners van Zeeland wordt dan ook nadrukkelijk gevraagd mee te denken over wat er in hun regio gaat gebeuren en kennis te nemen van wat er in de natuur om hen heen gebeurt. Alleen met de betrokkenheid en inzet van velen kan de natuur in Zeeland er weer bovenop krabbelen, met ooit misschien weer een levensvatbare otterpopulatie in de Zeeuws-Vlaamse kreken, een rijke variatie aan wilde bloemen en planten op de dijken en in de graslanden, bruinvissen in de Deltawateren, kolonies van meeuwen en sterns in de zoutmoerassen binnendijs en de grauwe klauwier als broedvogel in de duinen.

Natuurgebieden in ontwikkeling

Terug van weggeweest-2

In dit deel passeren verschillende natuurgebieden de revue waar nieuwe natuur is gerealiseerd, wordt gerealiseerd of in de toekomst gerealiseerd gaat worden. De beschreven gebieden zijn slechts een greep uit vele, waarbij onder meer gekeken is naar de geografische spreiding en de verschillende landschapstypen. Dit om een zo volledig mogelijk beeld te geven van wat er aan nieuwe natuur is en bijkomt in Zeeland. De oplettende lezer zal het daarbij niet ontgaan, dat de meeste van de hierna beschreven gebieden gesitueerd zijn in Zeeuws-Vlaanderen. Dit heeft onder meer te maken met de begrenzing van de EHS en het belang van het Zeeuws-Vlaamse krekensysteem daarin. Alle gebieden staan vermeld op de overzichtskaart in het midden van deze brochure.

Een doorgaans veel geprezen landschapstype zijn de kleinschalige cultuurgronden; het heggelandschap met kleine weiden en akkers zoals dit onder meer te vinden is op Zuid-Beveland. Dit halfnatuurlijke waardevolle cultuurlandschap komt in deze brochure over nieuwe natuur echter niet specifiek aan de orde. Deze gebieden zijn vooral landschappelijk zeer waardevol, maar de waarden voor de natuur zijn niet uniek. Wel uniek voor Zeeland is de natte natuur, ook wel 'wetlands' genoemd. Deze kleimoerassen – brak, zoet of zout – met hun bijzondere plantengroei zijn van internationaal

belang voor de vogelstand en genieten Europese bescherming. Het herstel en de ontwikkeling van deze gebieden heeft daarmee de prioriteit gekregen binnen het Zeeuwse natuurbeleid.

Per gebied wordt informatie gegeven over de mogelijkheden voor natuurrecreatie. Sommige gebieden echter zijn nog volop in ontwikkeling en zijn nog niet het natuur- of bosgebied dat ze ooit zullen worden. Hier kunnen jaren overheen gaan, afhankelijk van de gewenste natuurdoelen. Een bos doet er langer over om volwassen te worden dan een kleimoeras, waar de natuur over het algemeen vrij dynamisch is. Het loont daarmee de moeite om de gebieden in hun verschillende stadia van ontwikkeling te volgen en er als bezoeker – als vogelkijker of recreant – geregeld terug te keren.

Schouwen-Duiveland

De Zuidkust van Schouwen

Langs de Oosterschelde, tussen Schelphoek en Zierikzee, ligt het grootste natuurontwikkelingsproject binnen de Zeeuwse ecologische hoofdstructuur: de Zuidkust van Schouwen. Hier wordt in aansluiting op reeds bestaande inlagen en karrenvelden ruim 1000 hectare aan 'wetlands' gerealiseerd, een brak kleimoeras van internationaal belang voor met name weidevogels, kustvogels en ganzen. Het gebied maakt net als de

De Kaap aan de Zuidkust van Schouwen

Zuidkust van Tholen deel uit van Plan Tureluur, het plan om langs de randen van de Oosterschelde de afnemende oppervlakte aan schorren en slikken te compenseren. Daarbij krijgt ook de recreatie in en rond het gebied bijzondere aandacht. Het beheer berust gedeeltelijk bij Staatsbosbeheer en gedeeltelijk bij Natuurmonumenten.

De Zuidkust van Schouwen wordt de komende jaren door verwerving van percelen en grondruil een grotendeels aaneengesloten natuurgebied. De eerste helft van de nieuwe natuur is klaar; de tweede helft bij Zierikzee wordt de komende jaren ingericht. Hoewel de meeste begrensde gronden in gebruik zijn of waren als bouwland of weidegrond, maakt hun ligging direct achter de zeedijk dat ze kansrijk zijn voor natte, brakwater natuur. Door hun overwegend lage ligging dringt de zoute kwelstroom vanuit de Oosterschelde op veel plekken gemakkelijk door tot in of zelfs boven het maaiveld en ondanks egalisaties, ruilverkavelingen en drainage is en was het vroegere krekpatroon op veel plaatsen nog in de bodem aanwezig.

Deze uitgangssituatie leent zich uitstekend voor het te realiseren streefbeeld, dat gebaseerd is op vroeger tijden, toen het land hier net bedijkt was en de geulen door veenvorming aan het verlanden waren. Op een tijd dat schapen het gras kort hielden en bewoners het veen afstaken voor zoutwinning, waardoor grote moerplassen ontstonden. Een nat, zout en zompig moeras, dat in de win-

termaanden grotendeels blank stond en in het voorjaar droogviel; waar wind en water vrij spel hadden. Een moer die door zouttolerante planten als zeekraal en zeeaster in de herfst rood en paars kleurde en die – net als de aangrenzende karrenvelden en inlagen, enkel geschikt was als (slecht) weiland. Dit alles wordt hier gerealiseerd op grote schaal, om versnippering en daarmee achteruitgang van de afzonderlijke gebieden tegen te gaan. Het nog te ontwikkelen gebied bij Zierikzee wordt wat kleiner van schaal, met zilte graslanden, karrenvelden, kreekjes en een aantal recreatieve voorzieningen.

In de nieuw ingerichte moerasgebieden zijn allerlei variaties aanwezig in bodemsamenstelling (zand, veen en klei, kalkarm en kalkrijk), zoutgehalte en vochtgehalte. De waterkwaliteit is verbeterd en de kwelstroom vanuit de Oosterschelde versterkt. Door de geleidelijke overgangen van nat naar droog en van zout via brak naar zoet kent het gebied een rijkdom aan wilde planten, waaronder (zeldzame) soorten als spiraalruppia, zilte waterranonkel, zeekraal, behaarde boterbloem, zeegerst, addertong en rietorchis. Door de ligging van de gebieden direct achter de zeedijk, is het moeras geschikt als hoogwatervluchtplaats voor steltlopers. Op de kalere plekken en op de eilandjes in de inlagen kunnen kustvogels als grote stern, noordse stern en kluut tot broeden komen. De natte graslanden vormen een broedgebied voor weidevogels als tureluur, grutto, scholekster en win-

Zeegerst

tertaling, terwijl op termijn op plaatsen waar zich riet- en biezenvelden ontwikkelen, roerdomp en bruine kiekendief nestelen. Dit 'wetland' is een overwinteringsgebied voor duizenden plevieren en ganzen. Wie geluk heeft, ziet vogels als slechtvalk, lepelaar, velduil, ijsvogel of sneeuwgorst.

Sinds de verwerving van inmiddels 400 hectare aan voormalige landbouwgrond heeft de Zuidkust een aantal ingrijpende inrichtingsmaatregelen ondergaan, en ook de komende tijd staat er nog veel te gebeuren. Het brakwatermoeras heeft op veel plekken een eigen waterhuishouding gekregen, onder invloed van kwelstroom. Een waterhuishouding met een hoger

peil van het oppervlaktewater dan in het aangrenzende landbouwgebied en een natuurlijker peilverloop: hoog in de winter, lager in de zomer. Om dit water vast te houden is de aanwezige drainage verstoord, zijn er sloten gedempt en kaden aangelegd. De natuurgebieden staan zo veel mogelijk onderling in verbinding, om een betere doorstroming en daarmee een betere waterkwaliteit te krijgen. In het maaiveld wordt meer reliëf aangebracht door het uitgraven van voormalige krekken, met als doel de geleidelijke overgangen van zout naar zoet en van nat naar droog terug te brengen in het landschap. De landbouwwegen die voorheen dwars door de gebieden liepen, zijn waar mogelijk opgebroken en boerderijen zijn ver-

wijderd. Het beheer bestaat uit extensieve begrazing door runderen of schapen. Vanwege de grote betekenis van het gebied voor weidevogels, kustvogels, overwinterende ganzen en eenden is rust in het gebied heel belangrijk. Toch wordt hier veel aandacht besteed aan natuurrecreatie. Het gebied – ook wel de vogelboulevard van Zeeland genoemd – trekt vele vogelaars, die gebruik kunnen maken van verschillende vogelobservatiepunten. Voor fietsers zijn speciale fietsroutes uitgezet tussen Zierikzee en Schelphoek, die deel uitmaken van het ‘fietsknooppuntensysteem’, een Zeeuws netwerk van fietsroutes. Wandelaars kunnen het gebied te voet verkennen vanaf de zeedijk langs de Oosterschelde. Een pad leidt naar een uitkijktoren middenin het gebied. Deze uitkijktoren heeft de vorm van een kaap. (Vroeger fungeerden kapen langs de kust als bakens voor de scheepvaart.) Schelphoek is een vertrekpunt voor wandelingen en fietstochten; op de voormalige stortplaats komt een uitkijktoren. Ook Zierikzee wordt een vertrekpunt.

Tholen

De Zuidkust van Tholen

Aan de zuidkust van het eiland Tholen, direct achter de zeedijk van de Oosterschelde, is in totaal ruim 200 hectare aangewezen als natuurgebied. Het gaat om de zuidrand van de Scherpenissepolder, de Schakerlooppolder en de Noordpolder. Bijzonder zijn de hier nog aanwezige karrenvelden met hun typisch

Zeeuwse natuurwaarden. De ontwikkeling van deze gronden is net als de Zuidkust van Schouwen een nadere uitwerking van Plan Tureluur, van bijzonder belang voor kust- en weidevogels.

Beheerder van de nieuwe natuur in deze polders is Staatsbosbeheer.

Voor de herinrichting waren de natuurgebieden aan de Thoolse Zuidkust in gebruik als landbouwgebied, met akkerbouw op de hogere delen en grasland op de vochtigere, lage delen. Het gebruik van de gronden voor landbouwdoeleinden was, ondanks de zoute kwel uit de Oosterschelde, mogelijk door een combinatie van drainage en afwatering via waterlopen. In de laaggelegen karrenvelden direct onder aan de zeedijk was deze drainage niet aanwezig, waardoor op deze plek zouttolerante planten als zeekraal, zilte schijnspurrie en schorrenkruid voorkwamen. De karrenvelden functioneerden verder als overwinteringgebied voor rotganzen en in beperkte mate als broedgebied voor weidevogels en kustbroedvogels.

Nu de gebieden grotendeels verworven en heringericht zijn, ontstaat hier in samenhang met de Oosterschelde een compleet ecosysteem van zout (buitendijks) via brak naar plaatselijk zoet binnendijks. Dergelijke ecosystemen zijn kenmerkend voor een min of meer natuurlijke delta en kennen een grote diversiteit aan dier- en plantensoorten, met ruimte voor grote aantallen vogels. De vochtige graslanden zijn van groot belang als broedgebied voor kritische

Nieuwe natuur in de Scherpenissepolder

weidevogels als grutto, tureluur en kempiaan. Daarnaast bieden ze plaats aan grote aantallen overwinterende ganzen en eenden, die hier zowel kunnen rusten als naar voedsel kunnen zoeken. De gronden die in de winter onder water staan en in het voorjaar droogvallen, bieden broedgelegenheid aan kustvogels als kokmeeuwen, sterns, kluten en plevieren. Het gebied functioneert het hele jaar door als hoogwatervluchtplaats voor de steltlopers van het getijdengebied.

Het brakke water heeft een goed ontwikkelde brakwaterfauna en flora, met onder meer brakwaterkoksels, strandgapers,

kreeftachtigen en stekelbaarzen, ruppia en schedefonteinkruid. Bij elkaar een belangrijke voedselbron voor onder meer steltlopers, eenden en zwanen.

Om de hiervoor beschreven natuurlijke situatie voor het deltagebied de kans te geven zich te ontwikkelen, hebben de natuurgebieden in de Scherpenissepolder, Schakerloopolder en Noordpolder een aantal inrichtingsmaatregelen ondergaan. De gebieden hebben een eigen waterhuishouding gekregen, waarbij de aanwezige drainage is verstoord en het oppervlaktewaterpeil is verhoogd. De zoute kwel vanuit de Oosterschelde kan weer plaatselijk

doordringen tot in het maaiveld, een voorwaarde voor de ontwikkeling van zouttolerante plantensoorten. Door middel van grondverzet, met als doel het aanbrengen van meer reliëf, is de egalisatie van de gronden enigszins teruggedraaid. De voedselrijke toplaag is gedeeltelijk afgegraven om de grond te verschrallen en daarmee geschikter te maken voor de gewenste plantensoorten. Om de noodzakelijke rust in de natuurgebieden te garanderen, zijn de meeste wegen er verlegd, of afgesloten en deels verwijderd. Het beheer bestaat uit extensieve begrazing door runderen. De natuurgebieden zijn vanaf verschillende punten in de omgeving goed te overzien. Zo biedt de zeedijk aan de Oosterschelde een mooi panorama op de natuur in de Scherpenissepolder en Noordpolder. Recreanten die het gebied in de Scherpenissepolder willen bezoeken, kunnen gebruik maken van de Platteweg, die er van noord naar zuid dwars doorheen loopt. Deze weg is open voor wandelaars en fietsers. De Platteweg sluit aan op het buitendijkse

Via een kwelbuis wordt de kwelstroom in het natuurgebied versterkt

fietspad tussen Gorishoek en de Oesterdam. Aan de randen van Scherpenisse- en Schakerloopolder worden vogelobservatiepunten gerealiseerd. Buitenom het broedseizoen bestaat de mogelijkheid voor excursies in de gebieden zelf, onder leiding van een gids.

Walcheren

Duinzoom Walcheren

Aan de noordzijde van het eiland Walcheren, grofweg tussen Domburg, Oostkapelle en de Veersedam, zijn vier gebieden aangewezen als nieuwe natuur: Beekshoekpolder (18 hectare), Oranjesbosch (31 hectare), Groeneweg (16 hectare) en Veersedam (8 hectare). Deze gebieden sluiten aan op het bestaande natuurmonument Manteling van Walcheren, één van de kerngebieden van de Zeeuwse EHS. Alle aangewezen gebieden bevinden zich in de duinzoom, op de grens tussen duin en bos en polder. Deze ligging maakt de gronden kansrijk voor de ontwikkeling van zeldzame natuurwaarden, met een grote soortenrijkdom aan zowel flora als fauna. Beheerders zijn Stichting Het Zeeuwse Landschap en Staatsbosbeheer.

De vier nieuwe natuurgebieden in de Walcherse duinzoom waren voorheen in gebruik als landbouwgrond. Als gevolg van langdurige bemesting, egalisatie en drainage waren de natuurwaarden gering en was er nauwelijks samenhang met het aangrenzende duin en bosgebied. Met de recente ruilverkaveling op Walcheren konden deze gebieden wor-

Vuurlibel

den verworven en heringericht voor nieuwe natuur. Streefbeeld voor deze gebieden zijn structuurrijke graslanden met overal kleine hoogteverschillen, met natte en droge plekken, poelen en overgangen van kalkrijke naar kalkarme grond. Grond- en oppervlaktewater zijn overwegend zoet, waardoor de nieuwe natuur plaatselijk overeenkomsten vertoont met kalkrijke natte duinvalleien.

In de winterperiode zijn de gebieden in de laag gelegen delen nat tot drassig. In de loop van het voorjaar daalt de grondwaterstand tot beneden het maaiveld. Onder deze omstandigheden ontwikkelen zich – onder invloed van extensieve begrazing door runderen – schrale graslanden met een grote variatie aan wilde planten, waaronder geelhartje, parnassia en

moeraswespenorchis. In het open grasland broeden onder meer bergeend en scholekster. Knotbomen kunnen op termijn dienst doen als broedplaats voor de steenuil en het gebiedseigen struweel grenzend aan bos en duin trekt veel vogels aan als roodborsttapuit en kneu. De kleine duinplassen en poelen vormen een voortplantingsbiotoop voor de rugstreeppad en voor libellensoorten als vuurlibel. Bijzondere zoogdieren in deze duinzoomgebieden zijn diverse vleermuissoorten.

Om dergelijke kleinschalige duinzoomlandschappen de kans te geven zich te ontwikkelen, zijn verschillende inrichtingsmaatregelen noodzakelijk geweest. De voedselrijke toplaag op de voormalige akkers is geheel of gedeel-

De Beekshoekpolder vlak na de inrichting

telijk verwijderd om de juiste, schrale omstandigheden te creëren voor bovengenoemde wilde planten. Om het reliëf in de gebieden te vergroten en plassen te laten ontstaan, is hier en daar de grond wat verder weggegraven. Drinkpoelen zijn aangelegd of opgeschoond en in het gebied Oranjebosch zijn aan de rand wat nieuwe duintjes aangelegd. In alle gebieden is de waterhuishouding aangepast aan de behoeften van de natuur, met een natuurlijker peil van hoog in de winter en lager in de zomer. Op de hoger gelegen gedeelten is gebiedseigen struweel aangeplant, evenals wat knotbomen. Omdat het ene gebied wat eerder is verworven dan het andere, is de nieuwe natuur in de gebieden in verschillende stadia van ontwikkeling.

Voor een optimale ontwikkeling van bovengenoemde natuurwaarden is rust

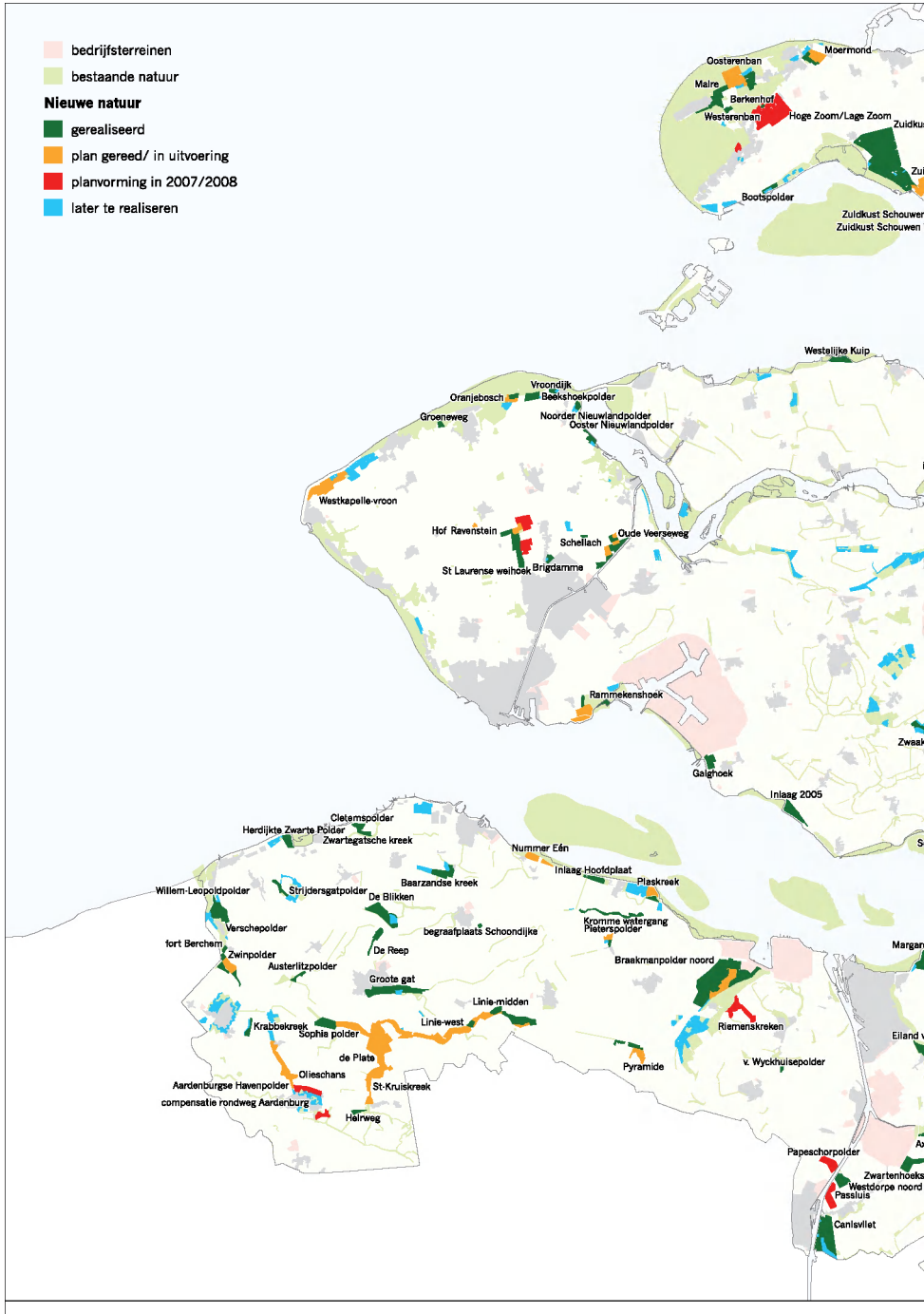
in de gebieden heel belangrijk. Om die reden zijn ze niet vrij toegankelijk voor het publiek. Wel zijn ze goed te overzien vanaf verschillende punten langs de toeristische wandel- en fietspaden die door de Manteling van Walcheren lopen.

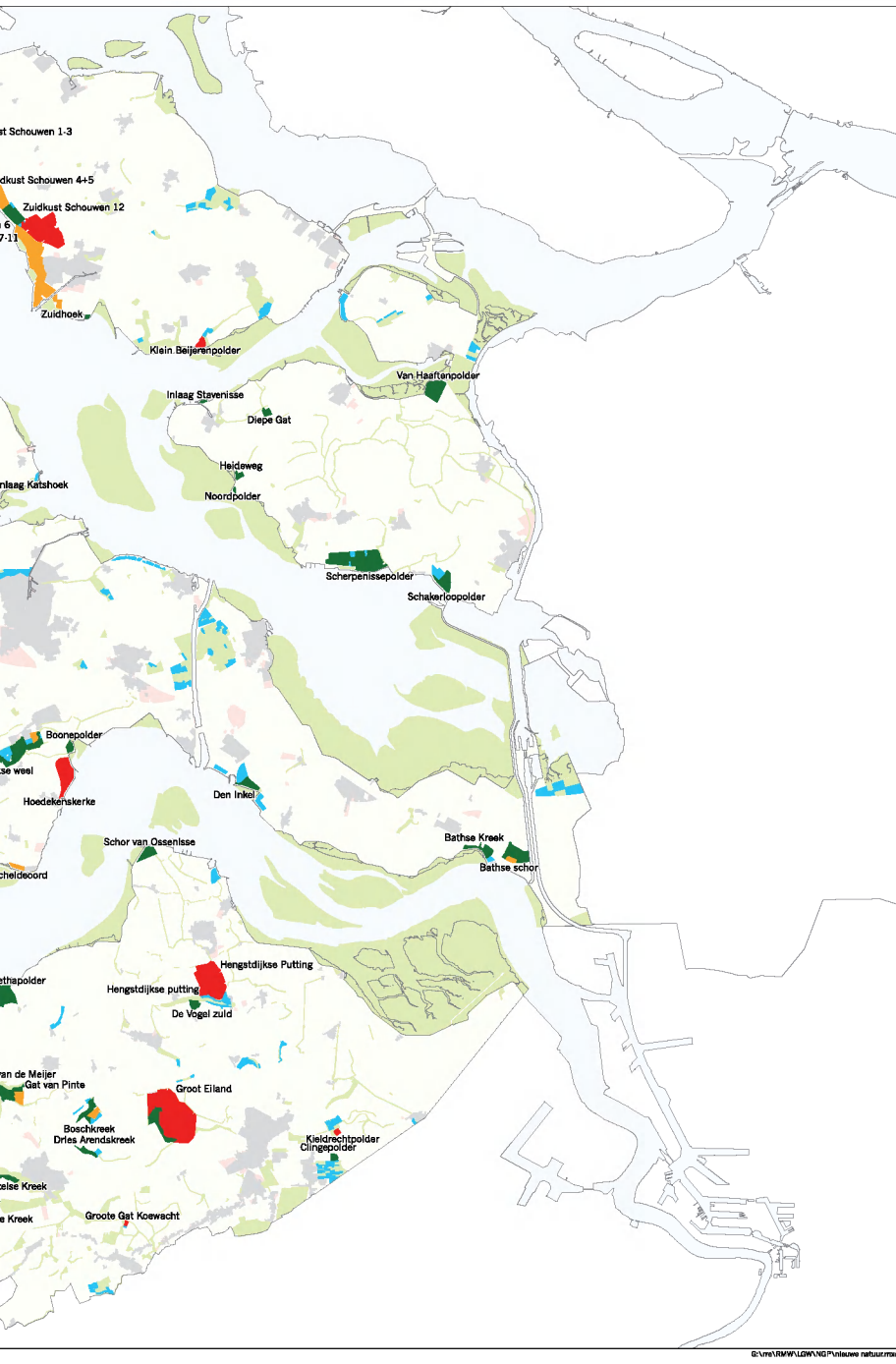
St. Laurens Weihoek

Tussen Buttinge en St. Laurens ligt het natuurgebied St. Laurens Weihoek. Dit gebied – voorheen in gebruik als bouwland – telt circa zestig hectare en wordt de komende jaren verder uitgebreid tot circa 120 hectare. Het gaat om een typisch Walchers poelgrondgebied, met een weids en open karakter. Beheerder van de nieuwe natuur is Stichting Het Zeeuwse Landschap.

Tot ver in de twintigste eeuw was het poelgebied bij St. Laurens een nat weidegebied. De laaggelegen poelgronden

- bedrijfsterreinen
- bestaande natuur
- Nieuwe natuur**
- gerealiseerd
- plan gereed/ in uitvoering
- planvorming in 2007/2008
- later te realiseren

© Vrije Universiteit Wageningen / Natuur.nl

waren, in tegenstelling tot de grote kreekruigen (zoals die tussen Serooskerke en Middelburg), door de natte, soms brakke omstandigheden niet geschikt voor andere doeleinden. Ze waren open van karakter, zonder bomen of struiken. Deze combinatie van factoren maakt de poelgronden een belangrijk broedgebied voor weidevogels (met name de grutto), foerageer- en rustgebied voor trekvogels en overwinteringsgebied voor ganzen, zwanen, smienten en goudplevieren. De plantengroei was er door de geleidelijke overgangen van nat naar droog en van zilt naar zoet heel divers, met soorten als zilte rus, selderij en veldgerst. Door ruilverkavelingen, drainage en egalisatie van de percelen zijn de ooit aanwezige natuurwaarden in de loop van de vorige eeuw grotendeels

verloren gegaan. Bij het realiseren van nieuwe natuur in dit gebied is uitgegaan van herstel van de oude situatie; de situatie zoals die was aan het begin van de twintigste eeuw.

In de St. Laurens Weihoek is het beeld van een open, drassig poellandschap opnieuw zichtbaar gemaakt. Het peil van het oppervlaktewater is verhoogd door het aanbrengen van stuwen. In de zomer daalt het waterpeil door verdamping, waardoor natuurlijk peilverloop ontstaat. In combinatie met plaatselijke verlaging van het maaiveld leidt dit tot een nat tot drassig geheel, met geleidelijke overgangen van nat naar droog.

De greppels in de lage delen refereren aan het kleinschalige kavelpatroon uit vroeger tijden. De kleine kreekruigen in het gebied, uitlopers van de grote

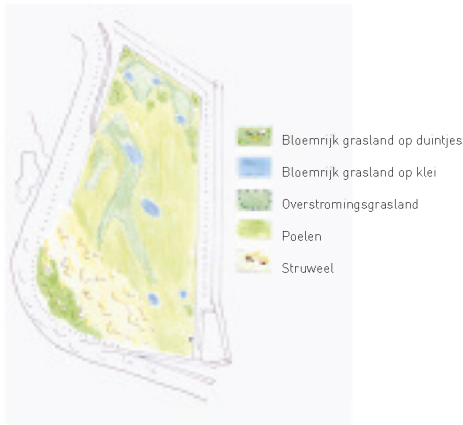
Nat grasland met open water, geschikt voor weidevogels als slobeend

Grutto, een kritische weidevogel

kreekruggen verderop, zijn weer herkenbaar geworden. Het nieuwe gebied heeft al snel successen opgeleverd. De vogels weten het gebied goed te vinden. De veldleeuwerik is weer terug van weggeweest en ook de grutto en gele kwikstaart voelen zich er weer thuis.

Langs en door de St. Laurens Weihoek lopen een fietspad en een aantal platte-landswegen. Het fietspad is goed bereikbaar vanuit Sint Laurens, Buttinge, Brigdamme en Middelburg. Vanaf dit fietspad en deze wegen is het gebied goed te overzien. Buiten het broeden overwinteringseizoen (1 juli tot 15 oktober) vinden excursies plaats onder leiding van een gids. Een informatiebord informeert de recreant over de natuur- en landschapswaarden van het gebied.

Zeeuws-Vlaanderen

Herdijkte en Verdronken Zwarte Polder

In het buitengebied van de gemeente Sluis, aan de monding van de Westerschelde, liggen de natuurgebieden Herdijkte en Verdronken Zwarte Polder. De Herdijkte Zwarte Polder (18 hectare) ligt direct achter de zeedijk, ingeklemd tussen de primaire zeewering en een lagere, oude binnendijk. De aangrenzende Verdronken Zwarte Polder ligt aan de oostzijde van de Herdijkte Zwarte Polder, buitendijks. De namen van de polders verwijzen naar het vroegere Zwarte Gat, een geul die de eilanden Cadzand, Wulpen en Groede van elkaar scheidde en die in de loop der eeuwen steeds verder ingepolderd is. Beide gebieden heb-

Streefbeeld (2001) en inrichting (2006) van de Herdijkte Zwarte Polder

Herdijkte Zwarte Polder net na de inrichting

ben recentelijk een herinrichting ondergaan om een meer geleidelijke overgang te creëren van polderlandschap naar getijdengebied. In de Herdijkte Zwarte Polder zijn kansen gecreëerd voor nieuwe zoetwater natuur en buitendijks is de kustdynamiek versterkt. De polders zijn in beheer en eigendom van Stichting Het Zeeuwse Landschap.

De Herdijkte Zwarte Polder was voorheen in gebruik als bouwland. De natuurwaarden van het gebied waren beperkt en de aan de binnenzijde met gras begroeide zeedijk vormde een harde overgang naar de duinen, strand en schorren aan de andere kant van de dijk. Buitendijks, in de Verdrongen Zwarte Polder, was de dynamiek grotendeels verdwenen door het verzanden van een voormalige uitwateringsgeul.

De zee had hier nauwelijks meer vrij spel en de schorren stonden vrijwel permanent droog. Met de herinrichting van beide gebieden in 2005 moet in de loop der jaren een ander, natuurlijker beeld ontstaan.

In de Herdijkte Zwarte Polder ontwikkelt zich een zoete graslandpolder met aan de rand, tegen de zeedijk, duintjes. De ondergestoven zeedijk is begroeid met duindoornstruweel, waarvan vogels als roodborsttapuit, nachtegaal en braamsluiper profiteren. Het vochtig, bloemrijk grasland in de rest van de polder is van belang voor weidevogels als scholekster en tureluur en biedt opvang aan overwinterende ganzen. Buitendijks kan de zee bij hoog water het schor weer periodiek onder laten lopen. Dit komt ten goede van bijzondere pioniersplanten als laksteeltje en gesteelde zoutmelde.

Om dit streefbeeld te bereiken, zijn in de Herdijkte Zwarte Polder duintjes gecreëerd door het opbrengen van zand aan de binnenzijde van de zeedijk.

De voedselrijke bovenlaag in de polder is plaatselijk afgegraven om de grond te verschralen en het reliëf – en daarmee de variatie in vochtigheid – wat te vergroten. Het waterpeil in het natuurgebied is aangepast met het oog op de nieuwe natuurwaarden, er is een kreek gegraven van circa 80 cm diep en her en der zijn poelen gegraven, variërend in vorm en grootte. In de Verdrongen Zwarte Polder is de voormalige uitwateringsgeul uitgediept. Om te zorgen dat deze geul open blijft, is het opgestoven zand op het strand ten noorden van de Herdijkte Zwarte Polder tussen de paalhoofden en strekdammen weggehaald. Dit zand is gebruikt voor de duintjes binnendijks. Het beheer in de polders bestaat uit extensieve begrazing door runderen en op de dijken door schapen (vanwege de zeeverende functie van de dijken). Via een nieuw aangelegd fiets- en wandelpad over de zeedijk kunnen wandelaars de polders verkennen. Door de Verdrongen Zwarte Polder zijn een plankier aangelegd en verschillende wandelpaden. Voor belangstellenden organiseert Stichting Het Zeeuwse Landschap excursies in de natuurgebieden, onder leiding van een gids.

Passageule

In west Zeeuws-Vlaanderen, tussen het Zwin en de Braakman, loopt ten zuiden van Oostburg en Waterlandkerkje de voormalige getijdengeul Passageule.

Langs deze kreek zijn verschillende nieuwe natuurgebieden begrensd, die in de nabije toekomst een min of meer aaneengesloten geheel moeten gaan vormen: de Sophiapolder, De Plate, Linie-West, Linie-Midden en Pyramide. Samen worden deze gebieden aangemerkt als kerngebied binnen de nationale en Zeeuwse ecologische hoofdstructuur. Sturend element bij de inrichting van de nieuwe natuur zijn de Passageule, haar oevers en de binnen- of linedijken, die overal in het landschap hun sporen hebben achtergelaten. De omvangrijke plannen verlopen veelal in fasen, omdat nog niet alle begrensde percelen zijn verworven. Na de inrichting wordt het gebied Sophiapolder beheerd door Het Zeeuwse Landschap en de overige gebieden door Staatsbosbeheer. In natuurgebied De Plate kan gedeeltelijk sprake zijn van particulier beheer.

In vroeger tijden vormde de Passageule een brede, open verbinding tussen het Zwin en de Braakman. Deze getijdengeul was niet alleen rijk aan natuurschoon, maar speelde bovendien een prominente rol in de Tachtigjarige oorlog tegen de Spanjaarden. Aan de linedijken die de kreek flankeren – de zogenoemde Staats-Spaanse-Linies – wordt dan ook een hoge cultuurhistorische waarde toegekend. In de loop der eeuwen verzandde de geul, waarna deze rond 1786/1788 werd ingedamd door de Kapitale dam aan de oostzijde en de Bakkersdam aan de westzijde. Steeds meer grond werd ingepolderd en in

Steenuil, bewoner van kleinschalig landschap

gebruik genomen voor de landbouw. De Passageule veranderde van een brede stroomgeul in een smalle kreek die dienst deed en doet voor de afwatering. De streefbeelden voor de verschillende natuurgebieden vertonen door hun onderlinge samenhang sterke overeenkomsten. Over het algemeen gaat het hier om open water omzoomd door reliëfrijk grasland, met plaatselijk struweel. Dichtbij de kreek bevinden zich natte, vochtige graslanden en moeras, op de hoger gelegen gedeelten en dijken droge graslanden met struweel. Opnieuw glooiend gemaakte oevers zorgen voor geleidelijke overgangen. In

de drogere graslanden zijn verschillende nieuwe drinkputten gesitueerd. Deze variatie aan typen natuur binnen een relatief klein oppervlak zorgt voor een kleinschalig landschap, met een grote variatie aan dieren en planten.

Voorbeeld is de steenuil, die binnen Zeeland alleen nog wijd verbreid in Zeeuws-Vlaanderen voorkomt. De lintvormige landschapselementen als de kreek en de dijken vormen foerageergebied voor vleermuizen en veldspitsmuis. De drinkputten met in de nabijheid opgaand struweel bieden een biotoop aan boomkikker, kamsalamander en waterspitsmuis, drie rode lijstsoorten. Op de laaggelegen delen in de oude stroomgeulen, waar een zandige bodem aanwezig is, kunnen zeer soortenrijke graslanden tot ontwikkeling komen met orchideeën en het zeldzame kruipend moerasscherm. De grote verscheidenheid aan planten trekt bijzondere insecten aan als vuurlibel en bruin blauwtje. Water, kleine zoogdieren en insecten trekken op hun beurt weer veel vogelsoorten aan, waaronder de eerdergenoemde steenuil en patrijs. Door de aaneenschakeling van de gebieden tot een groter geheel kan migratie van soorten plaatsvinden, waardoor zij op lange termijn beter stand kunnen houden. Mogelijk duikt hier ooit de otter weer op, voor het laatst gezien in 1970.

De meeste percelen grenzend aan de Passageule waren tot voor kort in gebruik als bouwland of weidegrond, met geringe natuurwaarden. Om tot de gewenste streefbeelden te komen, zijn en

Het eerste deel van de Sophiapolder, de Passageule is weer zichtbaar

worden verschillende maatregelen uitgevoerd. Over het algemeen gaat het om het aanbrengen van meer reliëf, het verbreden van steile oevers en het verwijderen van de voedselrijke toplaag om bijzondere vegetaties opnieuw de kans te geven zich te ontwikkelen. Op geschikte locaties worden nieuwe drinkputten gegraven en bestaande worden opgeknapt. Op de hogere delen wordt streekeigen struweel aangeplant als meidoorn, braam en hondsroos. De grond die vrijkomt bij de graafwerkzaamheden wordt onder meer gebruikt voor het herstel van de linedijken, die in het verleden gedeeltelijk zijn afgegraven bij ruilverkavelingen. Omdat de Passageule haar functie behoudt als afwateringskreek voor de landbouw in het gebied, kan het peil van

de kreek niet worden verhoogd. Wel wordt de nog aanwezige drainage in de natuurgebieden zelf verstoord om verdroging te verminderen. Het beheer bestaat uit begrazing door paarden en runderen en in de beginfase wordt op sommige plaatsen gemaaid. Natuur en cultuurhistorie samen maken de Passageule aantrekkelijk voor recreanten. Om die reden wordt er een wandelroute gerealiseerd in het kader van het project Staats-Spaanse-Linies, die de wandelaar door of kort langs de beschreven natuurgebieden voert. Omdat nog niet alle begrensdde percelen verworven zijn, is de aanleg hiervan nu slechts gedeeltelijk mogelijk. Wel kunnen de meeste gebieden worden overzien vanaf de binnen- of linedijken of vanaf wegen die langs of

door de gebieden lopen. Bepaalde gedeelten blijven echter afgesloten voor het publiek vanwege hun verstoringsgevoeligheid en zijn slechts toegankelijk buiten het broedseizoen, onder leiding van een gids.

Braakmanpolder-Noord

De Braakmanpolder ligt in het midden van Zeeuws-Vlaanderen, tussen Biervliet, Philippine en Hoek, op de 'scheidslijn' tussen oost en west Zeeuws-Vlaanderen. In de hele polder is 700 hectare begrensd als nieuw bos en nieuwe natuur. In het natuurgebied Braakmanpolder Noord (ten noorden van de N61) is inmiddels 90 hectare nieuwe natuur en 175 hectare nieuw bos ingericht. Het reeds bestaande bos- en natuurgebied in de Braakmanpolder heeft daarbij een kwaliteitsverbetering ondergaan. De realisatie van nieuw bos en nieuwe natuur gaat samen met de ontwikkeling van recreatiemogelijkheden. Landschappelijk

gezien vormt het gebied een tegenpool voor de steeds verder uitbreidende industrie in de regio. Het beheer is in handen van Staatsbosbeheer.

De Braakmanpolder is ontstaan door de aanleg van de Wevelswaalsdijk in 1952, het eerste Zeeuwse deltawerk. Deze dijk sloot het Braakmangebied met 1500 hectare schorren, zandplaten en getijdengebied af van de Westerschelde. In het noordoostelijk deel van de polder ligt de Braakmankreek, een restant van de zeearm, die aan de zuidzijde is verbonden met het Isabellakanaal. Ook het natuurreservaat Westgeul, een andere kreek in het gebied, is een oude getijdengeul. Het grootste deel van de polder werd na de inpoldering ingericht voor de landbouw. Daarnaast zijn aanzienlijke oppervlakten bos aangeplant. Dit landschap van bos afgewisseld met zilte, natte gedeelten biedt unieke mogelijkheden voor nieuwe natuur. Met de recente herinrichting heeft de Braakmanpolder-

De Westgeul in de herfst

Noord een heel ander aanzien gekregen dan de omliggende agrarische polders. Nieuw en bestaand bos en nieuwe en bestaande natuur gaan samen een grootschalige eenheid (300 hectare) van dichte boskernen met een brede bosrand vormen, langzaam overgaand naar droge en vochtige graslanden, rietmoerassen en open water. Door verschillen in hoogte, bodemsoorten en vochtgehalte krijgt het gebied een grote variatie aan leefgebieden, met een aanzienlijke soortenrijkdom. Op de hoger gelegen gedeelten ontwikkelt zich een gevarieerd bos. Deze boskernen bieden broedgelegenheid aan onder meer de gekraagde roodstaart, wielewaal en torenvalk. Aan de rand van het bos, tussen struweel en ruigtekruiden, zijn soorten te vinden als de patrijs, grasmus, veldspitsmuis en ondergrondse woelmuis. Tussen de boskernen en de kreekoevers bevindt zich een brede overgangszone met droge tot vochtige graslanden en hier en daar struweel: het leefgebied van de patrijs en roodborsttapuit.

Dwars door het natuurgebied loopt de Westgeul, een brak, ondiep water. Samen met de oevers van de Braakmankreek vormt de Westgeul een aaneengesloten open gebied in het landschap. Aan weerszijden van dit open water ligt een aanzienlijk oppervlak soortenrijk grasland en moeras, met geleidelijke overgangen van zoet naar zout. Hier komen zouttolerante plantensoorten voor als schorrenzoutgras, dunstaart en schijnspurrie en ruigere soorten als heen, kwelderzegge en

echte heemst. Op de zoete, schrale delen groeien zeldzame soorten als parnassia, fraai duizendguldenkruid en verschillende soorten orchideeën.

Plaatselijk komen rondbladig wintergroen en addertong voor. Op de overgang van zoet naar zout treft men zilte rus, melkkruid en waterpunge aan.

De riet- en biezenvelden zijn het leefgebied van de zeldzame waterspitsmuis. Een leefgebied dat dit zoogdier deelt met talrijke water- en moerasvogels, waaronder het baardmannetje, de blauwborst, waterral en snor. De open bloemrijke graslanden langs de Westgeul en de Braakmankreek vormen een broedgebied voor weidevogels.

Slobeend, tureluur en grutto komen hier tot broeden, evenals de veldleeuwerik en Kievit. Daarnaast fungeren deze graslanden als foerageergebied voor de ransuil, velduil en bruine kiekendief en in de winter als rustgebied voor ganzen.

Om de voormalige akkers om te vormen tot een gevarieerd bos- en natuurgebied, zijn verschillende inrichtingsmaatregelen uitgevoerd. Op verschillende plaatsen is de toplaag van de bodem afgegraven om vochtige situaties te creëren en meer variatie in de begroeiing. Onder het opnieuw aangelegde bos is de grond plaatselijk opgehoogd, waardoor meer reliëf is ontstaan. Boerderijen in de meest kwetsbare gedeelten van het gebied worden opgekocht en afgebroken en wegen worden verwijderd of zijn enkel nog toegankelijk voor bestemmingsverkeer. In een deel van het gebied zijn bomen en struiken aan-

Struinnatuur, je eigen pad zoeken

geplant, om de natuurlijke bosontwikkeling in de Braakman op gang te helpen. De Westgeul en de oeverlanden langs de Braakmankreek zijn weer open gebied geworden. Na de inrichting wordt de natuur- en bosontwikkeling in beginsel overgelaten aan de natuur. Wel zet Staatsbosheer een aantal runderen in, die al grazend de variatie in de begroeiing versterken. Zo ontstaat een mozaïek van open grasland, overgaand in struweel en bos.

In de Braakman gaan natuur- en bosontwikkeling samen met recreatie. Daarbij wordt ingezet op natuurrecreatie, een vorm van recreatie die het meest past bij het karakter van het gebied. Om de recreatieve doeleinden goed samen te laten gaan met de eisen van de natuur, is het

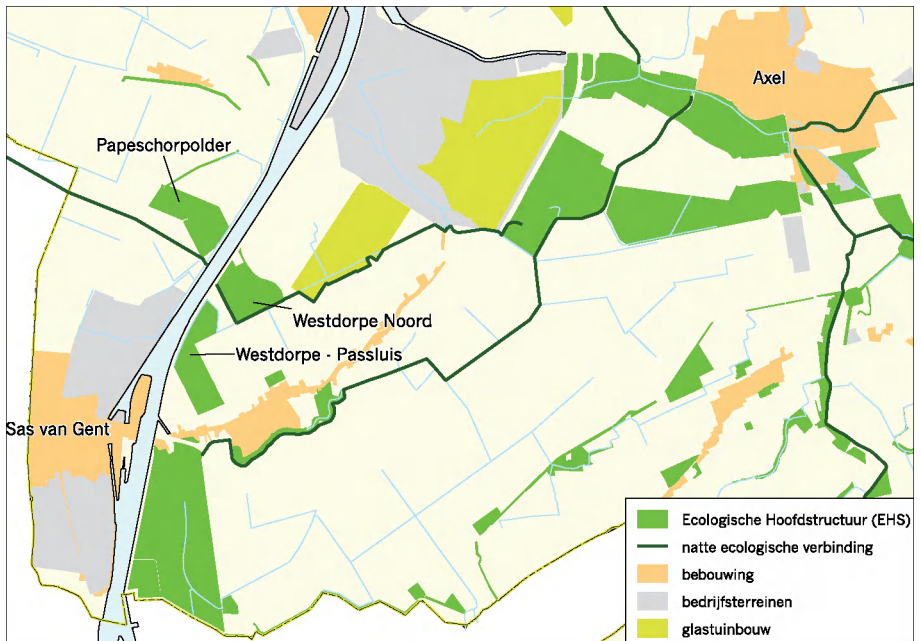
gebied in vier zones gedeeld. Een groot deel van het bos- en natuurgebied vrij toegankelijk. Hier zijn fiets-, wandel- en ruiterpaden aangelegd met bijbehorende picknickplaatsen en informatieborden. Voor deze paden en voor de nieuwe parkeerplaats met toegangsweg wordt materiaal gebruikt dat vrijkomt bij het verwijderen van de wegen in het gebied. Dieper in het natuurgebied kunnen de echte natuurliefhebbers er op uit trekken en zelf hun pad banen ('struinnatuur'). Alleen in het meest kwetsbare natuurgebied, het gedeelte dat het meest gevoelig is voor verstoring, is betreding enkel mogelijk onder begeleiding van een gids. In de nabijheid van de parkeergelegenheden wordt ruimte gemaakt voor een speelweide en een speelbos.

Westdorpe-Noord

De Zeeuws-Vlaamse krekens – mogelijk in de toekomst weer het leefgebied van de otter – zijn opgenomen in de ecologische hoofdstructuur. Door middel van natte verbinding zones moeten deze krekens een samenhangend natuurgebied gaan vormen, waarbinnen planten en dieren de mogelijkheid hebben zich te verplaatsen. Door voortschrijdende industriële ontwikkelingen dreigen deze trek- of migratiemogelijkheden tussen oost en west Zeeuws-Vlaanderen verloren te gaan. De mogelijkheid om het kanaal door Zeeuws-Vlaanderen over te steken is beperkt tot een smalle open strook ten noorden van Westdorpe. Om die reden is het noodzakelijk om deze

strook optimaal als verbindingzone in te richten. Eind jaren negentig is een deel met een grootte van circa 30 hectare verworven en ingericht als natuurgebied met de naam Westdorpe-Noord. Beheerder is Staatsbosbeheer.

Het streefbeeld voor Westdorpe-Noord bestaat uit open water met veel riet en moerasbosjes. Het gebied biedt voldoende dekking, rust en voedsel. Het open water heeft de vorm van een kreek gekregen die de trekroutes ten oosten en westen van het kanaal met elkaar verbindt. Onder invloed van de kwel vanuit het kanaal zijn gradiënten in vocht, zoutgehalte en voedselrijkdom in het gebied aanwezig. In het brakkere deel, grenzend aan het kanaal, groeien riet, heen

Ecologische verbinding Westdorpe-Noord

en ruwe bies. In het zoetere gedeelte overheerst riet met plaatselijk opslag van schietwilg. Op de hogere delen groeien naast riet ruigtesoorten als harig wilgenroosje, valeriaan en koninginnekruid. Na verloop van tijd zal zich spontaan struweel ontwikkelen, met name koebraam en meidoorn. Het gebied vervult een functie als rustplaats voor trekkende vogels, amfibieën en vliegende insecten. Kleinere zoogdieren als de waterspitsmuis en vleermuizen, libellen en vogels als de blauwborst vinden in deze 'stapsteen' tussen oost en west een geschikt leefgebied. Moerasvogels als rietzanger, kleine karekiet en slobeend komen hier tot broeden.

Om dit gebied tot een geschikte verbindingzone te maken, is een aantal ingrijpende maatregelen noodzakelijk geweest. De lage waterpeilen in de omgeving in combinatie met de zandige ondergrond bemoeilijkten het vasthouden van het water in het gebied, een voorwaarde voor het ontwikkelen van een moerasgebied. Om die reden is veel grond verzet: voor het afgraven van de bodem om reliëf te creëren, voor het uitgraven van kreken en het aanleggen van een aarden wal, om te voorkomen dat water via de oppervlakte wegstroomt naar aangrenzende gebieden met een lager waterpeil. Aan de randen van het gebied is handmatig meidoorn en koebraam aangeplant als aanzet voor de gewenste struweelvorming. Op termijn geldt voor het gebied een beheer van niets doen. Met andere woorden: de natuur kan in dit gebied haar eigen gang gaan. In de eerste jaren na

inrichting wordt het gebied echter open gehouden, in afwachting van de realisatie van de overige onderdelen van de verbindingzone. De openheid en aanwezigheid van kreken hebben inmiddels geleid tot een grote vogelrijkdom, die door natuurbeschermingsvereniging De Steltkluit intensief wordt gemonitord.

Westdorpe-Noord is een ideaal gebied voor de vogelkijker, die vanaf de kanaaldijk een goed zicht heeft. Daarnaast lopen er twee wegen langs het gebied, die eveneens zicht bieden op de aanwezige natuurwaarden. Vanwege de noodzakelijke rust in het gebied is betreding in de beginfase niet gewenst. Op termijn kan worden gedacht aan ontsluiting van het gebied in de vorm van een laarzenpad: een minder gemakkelijk begaanbaar pad, voor de echte natuurliefhebber.

Eiland van De Meijer en Gat van Pinte

De natuurgebieden Eiland van de Meijer en Gat van Pinte (resp. 24 en 58 hectare groot) liggen ongeveer een kilometer ten zuidoosten van Terneuzen. Beide gebieden bestaan uit hoge opwassen in een stelsel van kreken, ontstaan in de tachtigjarige oorlog tegen de Spanjaarden. Het Eiland van de Meijer, een hoge opwas tussen de Otheense Kreek en een zijtak hiervan, de Bronkreek, dankt zijn naam aan de voormalige eigenaar, die het gebied in gebruik had als landbouwperceel. Het gebied Gat van Pinte bestaat uit twee hoge opwassen tussen de Otheense Kreek en haar deels verlandende kreekuitlopers, waaronder het

gelijknamige Gat van Pinte (aan de zuidzijde). Hoewel de natuurgebieden in elkaars verlengde liggen en geleidelijk in elkaar overgaan, zijn ze heel verschillend van aard. Het Eiland van de Meijer is ingericht als bosgebied, het Gat van Pinte wordt gekenmerkt door een open landschap. Beide worden beheerd door Staatsbosbeheer.

Eiland van de Meijer

De hoge, droge opwas van het Eiland van de Meijer is geschikt voor bosontwikkeling. Dit duurt echter vele decennia. Op termijn kan de ontwikkeling van bos op deze plaats zeer hoge natuurwaarden opleveren. Het gaat dan om droog essen-iepenbos, het natuurlijke bostype voor de drogere zeeleigebie-

Essen-iepenbos

den. Dit is een hoogopgaand bos met veel kleine open plekken en lianen (klimop) en een goed ontwikkelde bosrand met veel doornige struiken als meidoorn, sleedoorn en dauwbraam. Vanaf de bosrand gaat het bos naar de kern toe over in hoge bomen, waaronder es, iep en zoete kers. De bodem is bedekt met soorten als fluitenkruid en klimop en op de minder voedselrijke delen komen grote keverorchis en geel nagelkruid voor. Het droog essen-iepenbos beslaat bijna het hele gebied, met uitzondering van de lage, vochtige randen in het noorden en oosten. In het noorden, langs de Otheense Kreek, gaat het land langzaam over in de kreek. In deze vochtige strook groeit, behalve de zwarte els, de schietwilg. In de kruidlaag komen hier de meer vochtminnende soorten voor als gewone engelwortel en moeraszegge. Verder naar de kreek gaat het bos over in schietwilgenbos. Dit bostype heeft een open structuur en bestaat zowel in de boomlaag als in de struiklaag voornamelijk uit wilgen. Op de natste delen komt geen bos meer voor. Op de grillige lage oever wordt het bos afgewisseld met rietland. In het oosten van het gebied gaat het essen-iepenbos geleidelijk over in een open strook met vochtig grasland. Het hele natuurgebied is, mede door de rust die er heerst, rijk aan typische bos- en rietvogels. Verschillende holenbroeders, zoals matkop, boomklever en bonte specht profiteren van de aanwezigheid van rottend hout. Daarnaast komen er veel soorten dagvlinders en insecten voor.

Waterspitsmuis

Gat van Pinte

Het natuurgebied Gat van Pinte grenst aan de westzijde aan het Eiland van de Meijer, daar waar het bos geleidelijk overgaat in grasland. Het betreft een afwisselend, kleinschalig open landschap. De krekens in het gebied worden geflankeerd door een smalle rietkraag en vochtige kreekweiden. Op moerassige, onbegraasde plaatsen langs het Gat van Pinte komen grotere oppervlakten rietland voor, waar moerasvogels als blauwborst, rietzanger en bruine kiekendief tot broeden komen en de waterspitsmuis een geschikt leefgebied vindt. Op de hoger gelegen delen gaat het natte grasland (zilverschoonweide) over in kamgrasweide. Het grasland op deze hogere delen wordt afgewisseld met meidoornhagen, losse meidoorns, putten en knotwilgenrijtjes. Deze elemen-

ten geven het gebied kleinschaligheid en vormen het leefgebied voor paapje, patrijs, steenuil en veldspitsmuis.

Evenals de hogere opwas in het aangrenzende Eiland van de Meijer, waren de hoger gelegen delen in het gebied Gat van Pinte voorheen in gebruik als bouwland. De percelen waren geëgaliseerd en voorzien van drainage, de peilhoogten van de krekens afgestemd op de landbouw; laag in de winter, hoger in de zomer. Na verwerving van de gronden eind jaren negentig, heeft het gebied een aantal ingrijpende maatregelen ondergaan om het kansrijk te maken voor nieuwe natuur. Omdat de peilhoogten hier nauwelijks konden worden aangepast in verband met de afwateringsfunctie voor de landbouw elders in de regio, is onder meer gekozen voor maaiveldverlaging om

vochtige delen te creëren en ontwikkeling van rietland mogelijk te maken. Het reliëf is door middel van grondverzet versterkt, hier en daar is de voedselrijke toplaag verwijderd en er zijn poelen gegraven. Het beheer bestaat uit extensieve begrazing door runderen en periodiek maaien van het rietland. Voor de natuurgerichte recreant is het hele gebied Gat van Pinte en het aangrenzende Eiland van de Meijer vrij toegankelijk ('struinnatuur'). Een houten brug over het de kreek Gat van Pinte verbindt de twee gebieden. Ook loopt er vanuit Zaamslag een nieuw aangelegd wandelpad door beide gebieden.

Zwaakse Weel

Ten zuiden van 's-Gravenpolder, in het Nationaal landschap Zak van Zuid-Beveland, ligt het natuurgebied Zwaakse

Weel. Dit gebied, dat naast de Zwaakse ook de 's-Gravenpolderse Weel omvat, bestaat uit een reeks van polders die tussen de 15^e en 17^e eeuw zijn ontstaan uit de stroomgeul Zwake. De stukken open water, de welen, zijn restanten van diepere stroomgaten in de voormalige vaargeul tussen Honte (de voorloper van de Westerschelde) en Veerse Gat. De ontstaangeschiedenis van de polders is terug te zien in de vele binnendijken, die samen met het open water en een aantal monumentale hoeven en oude grenslinden het landschap zijn unieke karakter geven. Van een vrij kleinschalig, besloten landschap aan de westzijde van het gebied richting Nisse tot een meer open landschap grenzend aan de Westerschelde. Het natuurgebied Zwaakse Weel telt inmiddels ruim 100 hectare en wordt in de toekomst met

Bruine kiekendief

nog eens 100 hectare uitgebreid door verwerving van nog vrij te komen landbouwgronden. Eigenaar en beheerder van de Zwaakse Weel is Vereniging Natuurmonumenten.

Het natuurgebied Zwaakse Weel is in 2006 grondig op de schop gegaan en uitgebreid. Reden was de verwerving van een groot deel van de landbouwgronden langs de welen in 2004. Hierdoor werd het mogelijk een groter aaneengesloten gebied de bestemming natuur te geven en beheer en inrichting hoofdzakelijk daarop af te stemmen. De bestaande natuurwaarden langs en in de kreken waren de afgelopen decennia behoorlijk onder druk komen te staan door intensieve akkerbouw in het gebied, en de rol van de kreken daarin als afwatering voor aangrenzende percelen. Het open water was sterk vertroebeld door uitspoeling van voedingsstoffen, de visstand als gevolg daarvan eenzijdig en de steile kreekoevers boden andere dieren en planten een weinig aantrekkelijke leefomgeving. Door afstemming van het

waterpeil op de landbouw waren grote delen van het gebied verdroogd of verruigd. Met de herinrichting van de Zwaakse Weel, op de natuur afgestemde waterpeilen en een aangepast beheer moeten de natuurwaarden van vroeger weer de kans krijgen terug te komen.

Het streefbeeld voor de voormalige getijdengeul is dat van een kleiboslandschap, met open water op de natste plekken, omzoomd door moeras. Op natte plaatsen is er een afwisseling van nat grasland, wilgenbosjes en brede rietvelden. Op de drogere, hoger gelegen gronden ontstaat een mozaïek van bloemrijk grasland, droge ruigten en opgaand bos. Een groot deel van de polders in het gebied wordt omringd door bloemdijken - met hun eigen typische natuurwaarden - kenmerkend voor de Zak van Zuid-Beveland. Deze variatie maakt dat het gebied rijk is aan bijzondere flora en fauna. Moerasvogels als bruine kiekendief, dodaars, roerdomp, waterral en porseleinhoen vinden er een thuis. Kritische weidevogels als

Toekomstbeeld Zwaakse Weel

Begrazing met witrieken

grutto, tureluur, veldleeuwerik en zomertaling komen tot broeden in de weilanden. Voor de patrijs vormt de afwisseling tussen open grasland en ruigten een ideaal biotoop. De vegetatie in het gebied is door de afwisseling rijk geschakeerd, met op natte plaatsen bijzondere soorten als ratelaar, rietorchis en addertong. De cultuurhistorie van het polderlandschap wordt versterkt door restauratie van de monumentale Roode Hoeve, de aanleg van een hoogstamboomgaard met oude Zeeuwse fruitrassen en een akkerreservaatje, waar bijzondere akkerplanten tot bloei kunnen komen.

Om bovengenoemde waarden de kans te geven zich te ontwikkelen, heeft het

gebied een aantal ingrijpende maatregelen ondergaan. De oevers van de kreken zijn afgegraven, zodat een geleidelijke overgang is ontstaan tussen land en water, nat en droog. Het open water is uitgebaggerd en gedeeltelijk uitgediept om tot een betere waterkwaliteit te komen. Voormalige drainage op de omringende akkers is verstoord. Het reliëf in het gebied is versterkt door gedeelten af te graven en te plaggen, wat samen met beheersmaatregelen tevens moet leiden tot verdere verschraling van de voormalige landbouwpercelen. Het beheer bestaat onder meer uit maaien en extensieve begrazing, waarbij voor de streek kenmerkende rassen worden ingezet als de witrik (rund) en het

Zeeuws melkschaap. Het Zeeuws trekpaard wordt ingezet voor werkzaamheden op de akkers in het gebied.

Bij de herinrichting van het gebied Zwaakse Weel is bijzondere aandacht besteed aan het toegankelijk maken van de natuur voor recreanten. Wandelaars, fietsers en ruiters kunnen het gebied verkennen op speciaal voor hen aangelegde paden. Er zijn korte en langere wandelroutes met mooie uitkijpunten, waarbij een nieuw schelpenpad de wandelaar dicht langs het water voert. De fietspaden door en langs het gebied

sluiten aan op andere routes in het omliggende cultuurlandschap Zak van Zuid-Beveland. De ruiterspaden zijn gescheiden van de andere paden, om te voorkomen dat wandel- en fietspaden stuk worden gelopen. In samenspraak met omwonenden zijn er voor liefhebbers van sportvissen twee steigers aangelegd, waarvan één toegankelijk voor rolstoelgebruikers. Informatiepanelen informeren bezoekers over de aanwezige natuurwaarden, landschapschoon en historie.

Verklarende woordenlijst

Terug van weggeweest-2

bemaling – het afvoeren van overtollig water uit sloten en waterlopen met behulp van gemalen

begrenzing – het op de kaart afbakenen van (natuur)gebieden

beheersgebieden – gebieden waar landbouw en natuur samengaan

beheerspakket – samenhangend pakket aan maatregelen die de beheerder van een natuurgebied moet uitvoeren om de beoogde natuurdoelen te bereiken

bloemrijk grasland – (natuurdoeltype) vochtig tot droog grasland met opvallende bloeiende planten

biodiversiteit – verscheidenheid aan planten, dieren en natuurgebieden

biotoop – terreintype met de daarbij behorende levensgemeenschap

bouwland – gronden waarop gewassen worden geteeld (akkerbouw)

cultuurgrasland – soortenarm, voedselrijk grasland in gebruik als weide voor vee

cultuurlandschap – het door de mens ingerichte landschap

drainage – afwateringssysteem toegepast op landbouwpercelen

duinzoomlandschap – landschapstype aan de rand van een duingebied, met geleidelijke overgangen naar aangrenzende polders of bossen

ecologische hoofdstructuur (EHS) – samenhangend netwerk van natuurgebieden

ecologische verbindingzones – groene verbindingen tussen natuurgebieden

ecosysteem – geheel van planten en dieren binnen een bepaald gebied, bekeken in samenhang met allerlei milieufactoren

egalisatie – het afvlakken van reliëf (landbouwgronden)

extensieve begrazing – een vorm van beheer waarbij weinig dieren een groot oppervlak begrazen

foerageergebieden – gebieden waar dieren hun voedsel zoeken

gradiënten – geleidelijke overgangen, bijvoorbeeld in samenstelling van de bodem, vochttoestand, etc.

inlaag – nat tot drassig gebied tussen de zeedijk en de achterliggende slaper of 'reserve' dijk

karrenveld – nat tot drassig terreintype achter de zeedijk, waar vroeger kleiafgravingen plaatsvonden om de dijken te versterken

kwel – water dat via de watervoerende lagen in de bodem naar de oppervlakte komt

laarzenpad – onverhard pad door natuurgebied

landinrichtingsproject – ruimtelijke ordening van het platteland, natuurgebieden kunnen hiervan deel uitmaken

leefgebied – gebied waarvan een planten- of diersoort afhankelijk is

mantel – opgaande begroeiing met struikgewas aan de rand van een bosgebied

moernering – zoutwinning uit veengronden

natuurdoel – de in een bepaald gebied te realiseren natuurwaarden

natuurdoeltype – een in het natuurbeleid nagestreefd type ecosysteem, dat een bepaalde biodiversiteit en een bepaalde natuurlijkheid als kwaliteitskenmerken

heeft (landelijk systeem om natuurdoelen te beschrijven)

opslag – groei (o.a. van struweel)

opwas – een hoger gelegen gebied in een zeearm of kreek, meestal zandig, door getijstromen ontstaan

oudland – gebieden die in de eerste bedijkingsperiode (Middeleeuwen) zijn ingepolderd; door inklinking van de bodem liggen ze lager dan de omliggende, nieuwere polders

overstromingsgrasland – grasland dat in de wintermaanden periodiek onder water staat

plaggen – verwijderen van de bovenste grondlaag

plangebied – gebied waarop een natuurplan betrekking heeft

planologische schaduwwerking – een toekomstige bestemming bepaalt de huidige ontwikkelingsmogelijkheden binnen een gebied

poelgronden – laaggelegen weiland dat 's winters vaak onder water staat

poellandschap – landschap van poelgronden

populatie – samenhangende groep planten of dieren van een bepaalde soort

ruigtesoorten – grove plantensoorten die snel een doorgaans voedselrijk terrein kunnen overgroeien, zoals harig wilgenroosje en brandnetel

schraal grasland – voedselarm grasland met kenmerkende plantensoorten; kan nat, vochtig of droog zijn

struinnatuur – natuurgebied waar de natuurliefhelber doorheen kan 'struinen', zonder gebaande paden voor recreanten

struweel - struikgewas

vermesting – het te voedselrijk worden van gronden door langdurig bemesten; de gronden worden daarmee ongeschikt voor veel inheemse plantensoorten

verlanden – geleidelijk dichtslibben en droogvallen

verschralen – voedselarm maken van de bodem door maaien, hooien of plaggen

verstuiving – door de wind verstuiven van zand

verzilting – het zouter worden van de bodem, o.a. door kwelstroom vanuit zee, onder een dijk door

verzuring – het zuurder worden van de bodem (hoge pH), onder invloed van onder meer neerslag uit de atmosfeer

vroonlanden – voormalige gemeenschappelijke weidegronden, gekenmerkt door schrale graslanden; nu meestal natuurgebied

waterhuishouding – het geheel aan maatregelen betreffende het grond- en oppervlaktewaterpeil, het peilverloop (zomer en winter) en de kwaliteit van het water

wetland – water- en moerasgebied

zavel – bodemsoort bestaande uit klei met 60 tot 80% zand

zoom – een voornamelijk uit grassen en kruiden bestaande bosrand. De term wordt ook gebruikt als landschappelijke aanduiding van de buitenrand van een bos- of duingebied

Geraadpleegde literatuur

Terug van weggeweest-2

Beijersbergen, John en Jeroen de Maat, 1996. *Gebiedsvisie voor de Zuidkust van Schouwen*. Provincie Zeeland. Middelburg.

Jong, Ad de, 1999. *De toestand van de Zeeuwse natuur*. Middelburg.

Jong, Ad de, en Marjolein de Visser, 2002. *Het recht van de zwakste*. Middelburg.

Kroese, Karen, Robbert Jan Swiers en Wim van Wijngaarden, 2003. *Land in Zicht*. Middelburg.

Maas, Peter, 2003. *Van watersnuffel tot meidoornhaag*. Middelburg.

Provincie Zeeland, 1991. *Zeeuwse uitwerking van het Natuurbeleidsplan*. Middelburg.

Provincie Zeeland, 2000. *Werk in uitvoering. Tienpuntenplan voor het Zeeuwse natuurbeleid*. Middelburg.

Provincie Zeeland, 2005. *Natuurgebiedsplan 2005*. Middelburg.

Swiers, Robbert Jan, 2000. *Tussendijks*. Middelburg.

Swiers, Robbert Jan, 2001. *Het Grote Blauw*. Middelburg.

Rapporten van de Provincie Zeeland

Terug van weggeweest-2

- *Willem-Leopoldpolder* (nr. 01, 1998)
- *Ruilverkaveling Stavenisse* (nr. 02, 1998)
- *Eiland van de Meijer* (nr. 3, 1998)
- *Moermond e.o.* (nr. 04, 1998)
- *Herdijkte Zwarte Polder* (nr. 05, 1998)
- *Inlaag Hoofdplaat* (nr. 06, 1999)
- *Scherpenissepolder* (nr. 07, 1999)
- *Sophiapolder* (nr. 08, 1999)
- *Westdorpe-Noord* (nr. 09, 1999)
- *Landinrichtingsgebied Axel* (nr. 10, 1999)
- *Dries Arendskreek* (nr. 11, 1999)
- *Ponte* (nr. 12, 2000)
- *Den Inkel* (nr. 13, 2000)
- *Westelijke Kuip* (nr. 16, 2000)
- *Gat van Pinte* (nr. 17, 2000)
- *Westerenban* (nr. 20, 2000)
- *Schakerloopolder* (nr. 21, 2000)
- *Galghoek* (nr. 22, 2000)
- *Zwartenhoeksekreek* (nr. 23, 2000)
- *Inlaag Stavenisse* (nr. 25, 2000)
- *Zwinpolder* (nr. 27, 2001)
- *Beekshoekpolder* (nr. 28, 2001)
- *Rammekenshoek* (nr. 31, 2001)
- *Braakmanpolder-Noord* (nr. 33, 2001)
- *Verschepolder* (nr. 34, 2001)
- *Oude Veerseweg* (nr. 35, 2002)
- *Zandvoortseweg en Brigdamme* (nr. 36, 2002)
- *Ooster Nieuwlandpolder* (nr. 37, 2002)
- *Schor van Ossenisse* (nr. 38, 2002)
- *Rondweg Breskens* (nr. 40, 2003)
- *Oranjesbosch* (nr. 41, 2003)
- *Schellach* (nr. 43, 2003)
- *De Vogel-Zuid* (nr. 44, 2003)
- *Westkapelle-vroon* (nr.45, 2003)
- *Zwartegatsche Kreek* (nr. 46, 2004)
- *Zwaakse Weel* (nr. 47, 2004)
- *Aardenburgse Havenpolder-Zuid* (nr. 48, 2004)
- *De Plate* (nr. 49, 2004)
- *Bathse Schor en Bathse Kreek* (nr. 50, 2004)
- *Linie-West* (nr. 51, 2005)
- *Veerse Dam* (nr. 52, 2005)
- *Bootspolder Burghsluis* (nr. 53, 2005)
- *Groeneweg* (nr. 54, 2005)
- *Kreekestanten en Oeverlanden west Zeeuws-Vlaanderen* (nr. 55, 2005)
- *Kleine landschapselementen west Zeeuws-Vlaanderen* (nr. 56, 2005)
- *Sint Jacobspolder* (nr. 57, 2005)
- *Zuidhoek* (deelgebied 13) (nr. 58, 2006)
- *Sint Kruiskreek* (nr. 59, 2006)
- *Plaskreek* (nr. 60, 2006)
- *Sint Pieterspolder* (nr. 61, 2006)
- *Nummer Eén* (nr. 62, 2007)

Adressen organisaties

Terug van weggeweest-2

Dienst Landelijk Gebied
Piet Heinstraat 77b
Postbus 6
4460 AA Goes

Natuurmonumenten

Stationsplein 35
Postbus 29198
3001 GD Rotterdam
Beheereenheid Deltakust
Oostdijkseweg 81 A
3253 LM Goedereede
Beheereenheid Schelde
Zwaaksedijk 5
4434 RD Kwadendamme

Provincie Zeeland,
directie Ruimte, Milieu en Water
Het Groene Woud 1
Postbus 165
4330 AD Middelburg

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73
Postbus 20401
2300 EK Den Haag

Staatsbosbeheer Regio Zuid

Spoorlaan 444
Postbus 330
5000 AH Tilburg

Stichting Het Zeeuwse Landschap
Brugstraat 51
4475 AN Wilhelminadorp
Postbus 25
4450 AA Heinkenszand

Stichting Landschapsbeheer Zeeland

Ravelijn de Groene Jager 5
Postbus 286
4460 AR Goes

Waterschap Zeeuwse Eilanden

Kanaalweg 1
Postbus 1000
4330 ZW Middelburg

Waterschap Zeeuws-Vlaanderen

Kennedylaan 1
Postbus 88
4530 AB Terneuzen

Zeeuwse Milieufederatie

Ravelijn de Groene Jager 5
Postbus 334
4460 AS Goes

Colofon

Terug van weggeweest-2

Uitgave

Provincie Zeeland,
maart 2008;
tweede herziene uitgave

Tekst

- Marjolein de Visser

Redactie

- John Beijersbergen
- Rozemarie Koole
- Roel Mooij
- Kristel Verhage

Eindredactie

- Wim van Wijngaarden

Fotografie

- Anton Dingemanse,
foto grootschalige landbouw (p. 7)
- Ludo Goossens:
foto bruine kiekendief (p. 47)
- Mechteld Jansen,
foto Gedeputeerde Hamelink (p. 3)
- Rozemarie Koole, kwelbuis (p. 27)
- Niels Kooyma, Foto Natura/Picture
Box: foto struinnatuur (p. 41)
- Provincie Zeeland: waterstuw (p.16),
luchtfoto Scherpenissepolder (p.26),
Herdijkte Zwarte Polder (p.34)
- J.A. Rijnders, foto vuurlibel (p. 28)
- Kristel Verhage,
foto Westgeul (p. 39)

- Jan Vink, Foto Natura/Picture Box:
foto kluut (omslag), zeeaster (p. 9),
Yerseke Moer (p. 11),
inrichtingswerkzaamheden (p. 13),
natuurgerichte recreatie (p. 14),
karrenvelden (p. 18), de kaap (p. 22),
nat grasland (p. 32), grutto (p. 33),
steenuil (p. 37)
- Wim van Wijngaarden,
foto begrazingsbeheer (p. 17),
zeegerst (p. 24),
essen-iepenbos (p. 44),
inrichtingswerkzaamheden
(omslag achter)
- Hugo Willocx, Foto Natura/Picture
Box: foto waterspitsmuis (p. 46)
- John van de Woestijne:
foto witrikken (p. 49)
- Pim Wolf,
foto kolonie grote sterns (p. 20)
- Stichting Het Zeeuwse Landschap:
Beekshoekpolder (p.29),
Herdijkte Zwarte Polder (p.35),
Sophiapolder (p.38)

Cartografie

- René van Reemst

Prepress

- Provincie Zeeland, afdeling I&D

Druk

- LnO, Zierikzee

Aantekeningen

Lined area for notes with horizontal ruling lines and a vertical margin line on the left.

